

Luikede järv

Swan Lake

Pjotr Tšaikovski ballett
Ballet by Pyotr Tchaikovsky

Vladimir Begitševi ja Vassili Geltseri libreto
Libretto by Vladimir Begichev and Vasily Geltser

Maailmaesietendus 4. märtsil 1877 Moskva Suures Teatris
World premiere on March 4, 1877 at the Bolshoi Theatre in Moscow

Esietendus Rahvusooperis Estonia 15. aprillil 2016
Premiere at the Estonian National Opera on April 15, 2016

Uusredaktsiooni koreograaf-lavastaja /
Choreographer and Stage Director of the new redaction: **Toomas Edur**

Toomas Eduri redaktsioon põhineb **Lev Ivanovi** ja **Marius Petipa** koreograafial aastast 1895 /
Thomas Edur's version is based on **Lev Ivanov's** and **Marius Petipa's** choreography dating from 1895

Dirigendid / Conductors: **Vello Pähn, Lauri Sirp, Kaspar Mänd**

Kunstnik / Designer: **Thomas Mika** (Saksamaa / Germany)

Valguskunstnik / Lighting Designer: **Steen Bjarke** (Taani / Denmark)

Repetiitorid / Repetiteurs: **Toomas Edur, Elita Erkina, Viktor Fedortšenko,**

Marina Kesler, Katrin Kivimägi, Daniel Otevrel

Pianistid-repetiitorid / Pianists-Repetiteurs: **Vladima Jeremjan, Diana Liiv, Anna Pilipuitene**

Etenduse juhid / Stage Managers: **Jüri Kruus, Anton Osul**

Osades / Cast:

Odette / Otilie: **Alena Shkatula, Ekaterina Oleynik, Ketlin Oja**

Prints Siegfried / Prince Siegfried: **Denis Klimuk, Jonatan Davidsson, Jonathan Hanks**

Rothbart, kuri võlur / an evil sorcerer: **Anatoli Arhangelski, Jevgeni Grib,
Denis Klimuk, Ali Urata**

Kuninganna / The Queen: **Svetlana Pavlova**

Tseremooniameister / The Master of Ceremonies: **Daniel Kirspuu, Vitali Nikolajev**

Pas de trois: **Eneko Amorós, Jonatan Davidsson, Jonathan Hanks,
Bruno Micchiardi, Zachary Rogers, Sergei Upkin, Svetlana Danilova,
Elisabetta Formento, Heidi Kopti, Nanae Maruyama,
Marika Muiste, Marta Navasardyan**

Pruudid / The Brides: **Svetlana Danilova, Elisabetta Formento, Heidi Kopti,
Nanae Maruyama, Marika Muiste, Marta Navasardyan, Ksenia Seletskaja**

Neli väikest luike / The 4 little swans: **Helen Bogatch, Svetlana Danilova,
Elisabetta Formento, Luana Georg, Heidi Kopti, Nanae Maruyama,
Marika Muiste, Marta Navasardyan,
Seili Loorits-Kämbre, Ashleigh McKimmie**

Kaks suurt luike / The 2 big swans: **Chiara Annunziato, Nadežda Antipenko,
Christina Harward, Triinu Leppik-Upkin, Ketlin Oja, Ksenia Seletskaja**

Valss / The Waltz: **Chiara Annunziato, Aljona Bajandina, Helen Bogatch,
Svetlana Danilova, Claudia Faubel, Elisabetta Formento,
Maia Gontšarenko, Christina Harward, Christina Krigolson,
Ashleigh McKimmie, Ketlin Oja, Giulia Paganelli, Mary Puart,
Oksana Saar, Yana Savitskaja, Mari Stankus, Paula Veiler,
Seili Loorits-Kämbre, Eneko Amorós, Adam Ashcroft, François Aulibé,
Giacomo De Leidi, John Halliwell, David Horn, Alexandre Konarev,
Martin Lagos Kuusk, Alexander Nuttall, Michael Pontius, Zachary Rogers,
William Simmons, Ali Urata, Carlos Vecino**

Tšaardaš / Csárdás: **Chiara Annunziato, Nadežda Antipenko, Claudia Faubel, Christina Harward, Triinu Leppik-Upkin, Ashleigh McKimmie, Giulia Paganelli, Svetlana Pavlova, Yana Savitskaja, Mari Stankus, Urve-Ly Voogand, François Aulibé, Giacomo De Leidi, David Horn, Alexandre Konarev, Martin Lagos Kuusk, Vadim Mjagkov, Alexander Nuttall, Michael Pontius, William Simmons**

Vene tants / **Russian Dance**: **Helen Bogatch, Svetlana Danilova, Elisabetta Formento, Christina Harward, Nanae Maruyama, Marta Navasardyan, Oksana Saar, Adam Ashcroft, Jonatan Davidsson, Evgeni Dokukin, Bruno Micchiardi, Sergei Upkin, Ali Urata**

Hispaania tants / **Spanish Dance**: **Elisabetta Formento, Heidi Kopti, Marta Navasardyan, Ketlin Oja, Eneko Amorós, Adam Ashcroft, Giacomo De Leidi, Jevgeni Grib, Jonathan Hanks, Zachary Rogers, Ali Urata**

Napoli tants / **Neapolitan Dance**: **Helen Bogatch, Svetlana Danilova, Maia Gontšarenko, Seili Loorits-Kämbre, Giulia Paganelli, Mary Puart, Oksana Saar, Yana Savitskaja, Paula Veiler**

Masurka / **Mazurka**: **Chiara Annunziato, Aljona Bajandina, Maia Gontšarenko, Claudia Faubel, Sanna Kondas, Christina Krigolson, Mari Stankus, Mary Puart, Paula Veiler, Urve-Ly Voogand, François Aulibé, Rudolf Bauman, John Halliwell, David Horn, Alexandre Konarev, Daniel Kirspuu, Martin Lagos Kuusk, Vadim Mjagkov, Alexander Nuttall, Michael Pontius**

Luiged: **Eesti Rahvusballett** / Swans: **Estonian National Ballet**
Õukond, teenrid, valvurid: **Tallinna Balletikooli õpilased** /
Courtiers, servants, guards: **Students of the Tallinn Ballet School**

Rahvusoper Estonia orkester / **Estonian National Opera Orchestra**
Orkestri kontsertmeister / **Concertmaster of the orchestra: Andrus Haav**

Elulood teatri kodulehel /
CVs are available at www.opera.ee

„Luikede järv“ kui ideaalide võrdkuj

Intervjuu koreograaf-lavastaja Toomas Eduriga

Mida tähendab sinu jaoks „Luikede järv“?

Tšaikovski muusika on surematu ja peamiselt tänu sellele on „Luikede järv“ tänaseni säilinud. Loomulikult on selles suur osa ka Petipa ja Ivanovi koreograafial, mida enamik koreograafe kasutavad oma lavastuse alusena. Kui varasemate ballettide muusika koosnes kohustuslikest tantsunumbritest, mis ei olnud alati üksteisega väga tihedalt seotud, siis Tšaikovski muusika on dramaturgiliselt mõtestatud ning terviku teenistuses. Nagu oma eelmise lavastuse – „Bajadeer“ – puhul, püüdsin ka siin lähtuda märksõnadest „selgem“ ja „kompaksem“, jäädes siiski truuks klassikale. Suhtun originaali austusega ning olen veendunud, et klassika peab jääma klassikaks. Muutumatuks jäi Ivanovi II vaatus (meie lavastuses I vaatus II stseen), Ottilie ja Siegfriedi *pas de deux* ja ka *pas de trois*. Samuti ei ole minu teada Estonia lavastustes varem kõlanud „Vene tantsu“ muusika, milles on kaunis viulisoolo. See teos sümboliseerib minu jaoks kättesaamatuid ideaale: igal inimesel ja põlvkonnal on ideaalid, mis jäävad saavutamata. Ka Tšaikovski elu oli täis igatsust ja püüdlusi, mis kunagi ei täitunud.

Milline on sinu lavastus?

Nii Odette'i kui ka prints'i tegelaskujud on reaalsed ja loomulikud – päris inimesed päris emotsioonidega, kellega on vaatajal kerge samastuda. Naispeaosalisele on „Luikede järv“ tõeline väljakutse, kuna kehastada tuleb kahte vastandlikku karakterit: üks on tundeline ja unistavalt häbelik, kes ootab oma elu armastust, ning teine jõuline ja salapäraselt võrgutav. Usun, et igas naisel on rohkem ühte või teist poolt või võrdselt mõlemat. Prints Siegfried otsib armastust ja ideaale ning leiab need sealt, kust poleks osanud oodata – ta kohtab metsas imekaunist neidu, kes on päeval sunnitud luige kuhu võtma. Odette'i päästmine kurja võluri Rothbarti käest on justkui ideaalide ja unistuste alalhoidmine igapäevamaailmas. Sel teekonnal leiab Siegfried enda ja puhta armastuse, mis suudab murda Rothbarti needuse. Mõnes mõttes ongi „Luikede järv“ Siegfriedi lugu.

Minu versioonis on balletil õnnelik lõpp – kurjus taandub suure armastuse ees. Nii mõnigi lavastus on saanud õnneliku lõpu, kus Odette vabaneb lõpuks nõidusest ja temast saab inimene. Näiteks Vladimir Burmeistri lavastus Estonias 1954. aastal, milles särava tähena astus lavale Helmi Puur.

Milline on teise Toomase, Thomas Mika, nägemus kujundusest?

Thomase kujundus Cranko „Oneginile“ meie laval mõjus väga puhtalt ja värskendavalt. „Onegin“ on stiliseeritud klassika ja mulle avaldas see sügavat muljet. Rääkisin Thomasele oma nägemusest ja leidsime kiiresti ühise keele. Usaldan Thomast ja olen talle andnud teostusel palju vabadust.

Millised on olnud sinu tantsijakarjääri prints Siegfriedid?

Olen tantsinud vähemalt kümnes eri lavastuses, mis põhijoontes on sarnased, kuid detailides erinevad. Eredamad on Konstantin Sergejevi 1981. aasta lavastus Estonias, mis püsis kavas aastakümneid ja meeldis mulle väga. Jõudsin seal 1990. aastal enne Eestist lahkumist tantsida. Samuti Derek Deane'i 1997. aasta versioon, mida tantsisin 2005. aastal Inglise Rahvusballetis, Raissa Strutškova versioon 1993. aastal Inglise Rahvusballetis ja Patrice Barti lavastus 2001. aastal Berliini Riigiballetis (esietendus 1997. aastal).

Fotodel Toomas Edur, Alena Shkatula, Triinu Leppik-Upkin, Ksenia Seletskaja, Elisabetta Formento, Jonatan Davidsson, Chiara Annunziato

“Swan Lake” as the symbol of ideals

Interview with the stage director and choreographer Thomas Edur

What does “Swan Lake” mean to you?

Tchaikovsky’s music is immortal and this is the main reason why “Swan Lake” is still performed. Doubtlessly, the choreography by Petipa and Ivanov has immensely contributed to its survival, as their revival is usually the one that inspires most choreographers. While the music in earlier ballets consisted of compulsory dance acts, which were not always closely related, then Tchaikovsky’s music is dramaturgically meaningful and in service of the whole ballet. As with my last ballet, “La Bayadère”, I was inspired by the keywords “clearer” and “more compact”, while remaining faithful to the classic. I have great respect for the original and I am convinced that a classic must remain a classic. Ivanov’s Act II (Act I, Scene II in our production), the *pas de deux* of Odette and Prince Siegfried, and the *pas de trois* remained unchanged. Additionally, as far as I know, the music from “The Russian Dance”, which has an exquisite violin solo, has never been performed in previous versions of our theatre’s productions.

For me, this piece symbolises unachievable ideals: each person and generation has ideals that cannot be achieved. Similarly, Tchaikovsky’s life was full of longings and aspirations, which were never achieved.

Could you describe your version?

Both Odette’s and the Prince’s characters are more real and natural – genuine persons with genuine emotions with whom the public can easily identify with. The lead female role of “Swan Lake” is a real challenge since the ballerina has to represent two contrary characters – one is soft-hearted, dreamily shy and looking for the love of her life, while the other is dynamic and mysteriously seductive. I think that each woman has more or less of each side in them, or both equally. Prince Siegfried is looking for love and ideals, and finds them from somewhere he would never have guessed – in the forest, he meets a marvellous princess, who is fated to take the form of a swan by day. Saving Odette from the evil magician Rothbart is like saving ideals and dreams in the realistic everyday world. On his journey, Siegfried finds himself and true love which breaks Rothbart’s curse. “Swan Lake” is, in a sense, the story of Siegfried.

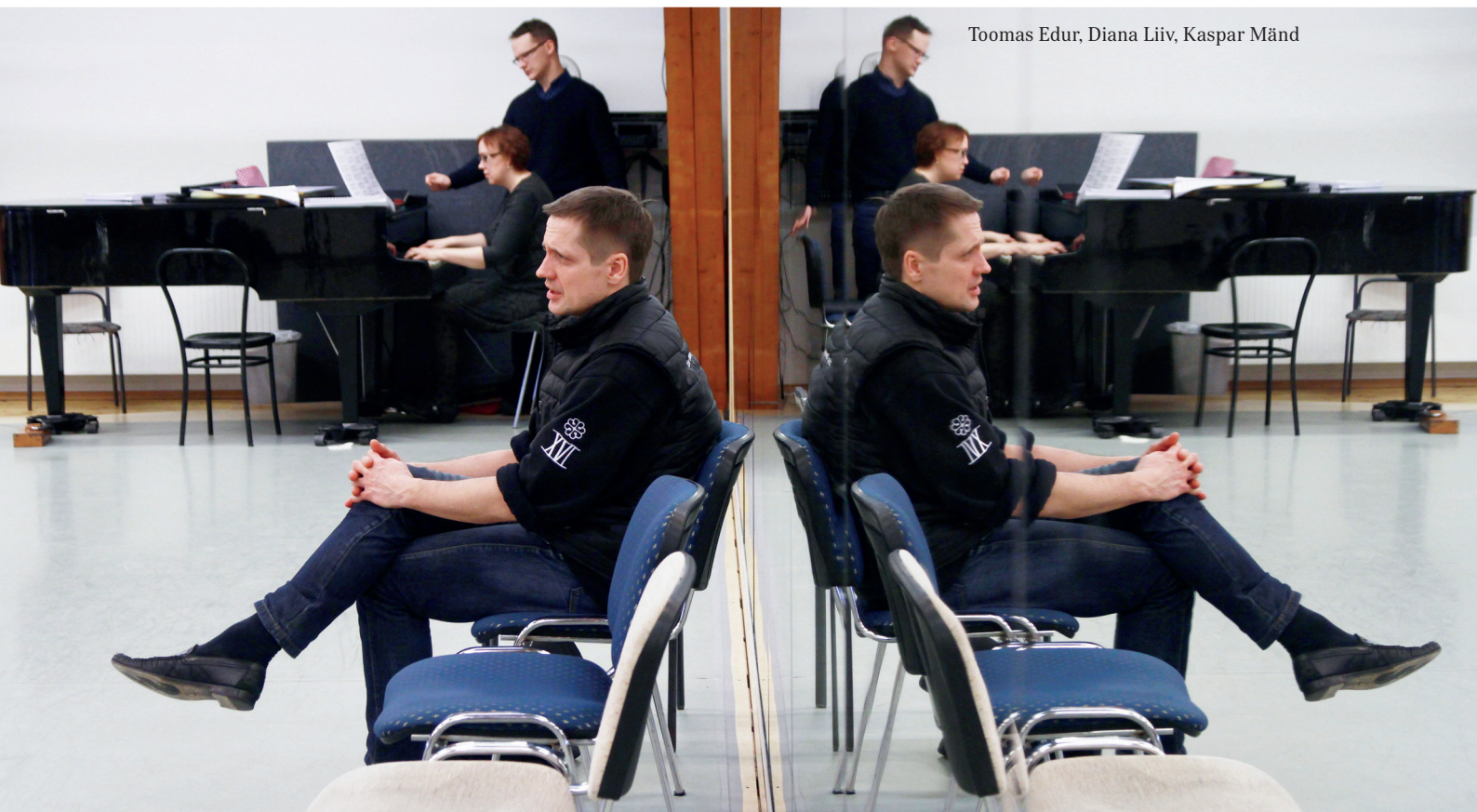
My version of the ballet has a happy ending – evil retreats before true love. Several versions have had a happy ending in which Odette is released from the curse and becomes human. One example is Vladimir Burmeister’s production from 1954, which starred the amazing Helmi Puur.

What did the other Thomas, Thomas Mika, have in mind for the set design?

The set design for Cranko’s “Onegin” in our theatre by Thomas had a very clean and refreshing effect. “Onegin” is a stylised classic and I was deeply impressed by it. I shared my vision with Thomas and we quickly discovered common grounds. I fully trust Thomas and have given him a lot of freedom for the design.

What have the Prince Siegfrieds of your dancing career been like?

I have participated in at least ten productions, which have been fundamentally similar, but different in detail. One of the most spectacular was Konstantin Sergeyev’s version from 1981 at the Estonian National Opera, which was performed for decades and which I really enjoyed. I danced in that one in 1990, before leaving Estonia. Three other versions also stand out: Derek Deane’s version from 1997, in which I danced at the English National Ballet in 2005, Raisa Struchkova’s version from 1993 at the English National Ballet, and Patrice Bart’s version from 2001 at the Berlin State Opera (premiered in 1997).

Toomas Edur, Diana Liiv, Kaspar Mänd

Tegelaste lühikirjeldus

Odette – printsess, kelle kuri võlur Rothbart on luigeks muutnud. Vaid öösiti saab neiu inimese kuju tagasi. Tema ainus võimalus nõidus murda on kohata noormeest, kes vannub talle igavest armastust ja truudust.

Siegfried – noor ja üksildane prints, kes täisealiseks saades peab abielluma, kuid ta ei ole endale veel kaaslast leidnud. Sünnipäevapidustuste lõpetuseks suundub ta metsa ja näeb järve ääres imekaunist krooni kandvat luike, kes muutub tema silme all kauniks printsessiks. Siegfried armub temasse silmapilkselt ja lubab neiuga abielluda.

Otilie – Rothbarti tütar, kes aitab isal Siegfriedi oma töotust murdma panna, teeseldes, et on Odette.

Rothbart – kuri võlur, kes paneb Siegfriedi pettusega Odette'ile truudust murdma. Kuid kuri ei jää võidutsema ...

Liina Liiv, Maret Ubaleht, Alena Shkatula,
Stina Vürmer, Toomas Edur „Luikede järve“
reklaamvideo võtetel. Foto: Taavi Luhamaa.

Sisu kokkuvõte

I vaatus

Lossi aed. Sõbrad kogunevad tähistama prints Siegfriedi täisealiseks saamist. Peo katkestab kuninganna saabumine. Ema õnnitleb poega, kingib talle ammu ja meenutab tava, mille kohaselt täisealiseks saanud printsil tuleb valida endale mõrsja. Siegfried nukrutseb, sest ta ei ole kunagi varem armastanud. Kui pidu lõpeb, jääb prints üksi. Ta näeb pea kohal lendavat luigeparve ning seletamatust tundetulvast haaratuna järgneb neile metsa.

Järve ääres metsas. Metsas seigeldes kohtub prints luigeprintsess Odette'i ja armub. Odette räägib talle oma needusest: kurja võluri Rothbarti nõiduse mõjul muutub ta päeval luigeks, kuid saab öösel tagasi inimese kuju. Nõiduse jõud kaoks, kui leiduks noormees, kes elus esimest korda armudes vannuks luigeks nõiutud neiule truudust ja suudaks vannet ka pidada. Siegfried vannub Odette'ile igavest armastust. Rothbart näeb nende armu-
tõotusi pealt ja otsustab panna Siegfriedi oma vannet murdma.

II vaatus

Ballisaal lossis. Lossis on korraldatud ball, et Siegfried valiks kutsutud neidude hulgast endale mõrsja. Ent prints jääb ükskõikseks, ta mõtteis ja südames on Odette. Saabuvad tundmatud külalised. Tulijaks on Rothbart koos oma võluva tütre Ottiliega. Vaimustatult tervitab Siegfried Ottiliet, kuna too sarnaneb äravahetamiseni Odette'iga. Ta valib Ottilie endale mõrsjaks ja vannub talle truudust. Rothbart ja Ottilie lahkuvad võidukalt. Prints mõistab oma eksimust ja jookseb meeletult metsa Odette'i otsima.

Järvekallas. Saabub õnnetu Siegfried, kes palub Odette'ilt andestust. Ilmub Rothbart ja püüab neid lahutada. Rothbarti nõiduse murrab lõplikult Siegfriedi ja Odette'i suudlus, mis kinnitab nende truud ja igavest armastust. Kurjus hävib ja Odette'ist saab taas printsess.

Alena Shkatula. Foto: Taavi Luhamaa.

Synopsis

Act I

The garden of the castle. Prince Siegfried's friends have gathered to celebrate the prince's becoming of age. The Queen's arrival intrudes the party. The mother congratulates her son, gives him a cross-bow, and reminds him about a tradition according to which a prince who has become of age is obliged to choose a fiancée. Siegfried becomes sad because he has never been in love. The prince is left alone when the party ends. He sees a flock of swans flying over his head and after an inexplicable rush of emotions, follows them to the forest.

By the lake in the forest. The prince, while wandering in the forest, meets Odette, the swan princess, and falls in love with her. Odette tells the Prince about her curse: she is, due to the evil sorcerer Rothbart's curse, fated to take the form of a swan during the day. At night, however, she becomes human again. The curse would be broken if a young man, who has fallen in love for the first time, would promise fidelity to her, and would not break his promise. Siegfried promises eternal love for Odette. Rothbart witnesses these pledges and decides to make Siegfried break his oath.

Act II

The ballroom of the castle. A ball is hosted at the castle in order for Siegfried to choose a bride from the invited princesses. However, as his mind and heart are occupied by thoughts of Odette, the Prince pays little attention to them. A couple of strangers arrive at the ball: Rothbart with his charming daughter Odile. Siegfried greets Odile rapturously because she looks identical to Odette. The Prince chooses Odile as his fiancée and promises to be true to her. Rothbart and Odile leave victoriously. The prince realises that he has made a mistake and desperately runs to the forest to look for Odette.

The lake bank. Miserable Siegfried arrives and asks Odette for her forgiveness. Rothbart arrives as well and tries to separate them. A kiss between Siegfried and Odette affirms their true and everlasting love, and breaks Rothbart's curse once and for all. Evil is destroyed and Odette becomes a Princess again.

Краткое содержание

I действие

Дворцовый парк. Друзья собираются, чтобы отметить совершеннолетие принца Зигфрида. Праздник прерывает прибытие королевы. Мать поздравляет сына, дарит ему арбалет и напоминает о традиции, по которой достигший совершеннолетия принц должен выбрать себе невесту. Зигфрид опечален, поскольку еще никогда не любил. Когда праздник заканчивается, принц остается один. Он видит пролетающую над ним стаю лебедей и в необъяснимом порыве чувств следует за ними в лес.

В лесу у озера. В лесу принц встречает принцессу-лебедь Одетту и влюбляется. Одетта рассказывает ему о своем проклятии: под действием чар злого колдуна Ротбарта днем она превращается в лебедя, а ночью вновь принимает человеческий облик. Колдовство можно снять, если появится юноша, который, впервые влюбившись, поклянется превратившейся в лебедя девушке в верности и сдержит клятву. Зигфрид клянется Одетте в вечной любви. Ротбарт видит их признания в любви и хочет заставить Зигфрида нарушить клятву.

II действие

Бальный зал во дворце. Во дворце устроен бал, чтобы Зигфрид выбрал себе невесту среди приглашенных девушек. Но принц остается равнодушным, все его мысли об Одетте. Приходят неизвестные гости. Это Ротбарт со своей очаровательной дочерью Одиллией. Восхищенный Зигфрид приветствует Одиллию, поскольку она как две капли воды похожа на Одетту. Он объявляет Одиллию своей невестой и клянется ей в верности. Ротбарт и Одиллия уходят с триумфом. Принц понимает свою ошибку и в отчаянии бежит в лес искать Одетту.

Берег озера. Приходит несчастный Зигфрид и просит у Одетты прощения. Появляется Ротбарт и пытается их разлучить. Колдовство Ротбарта окончательно снимает поцелуй Зигфрида и Одетты, подтверждающий их верную и вечную любовь. Зло погибает, и Одетта вновь превращается в принцессу.

Tšaikovski kui balletimuusika uendaja

Pjotr Tšaikovski (7. V 1840–6. XI 1893), põhihariduselt jurist, lõpetas kompositsiooniõpingud Peterburi konservatooriumis Anton Rubiņštein klassis 1865. aasta lõpus. 1866 kutsus Nikolai Rubiņštein ta pedagoogilisele tööle vastavasse Moskva konservatooriumi. 1878. aasta sügisest tegutses ta vabakutselise heliloojana. Tema loometee kestis 27 aastat, eluajal publitseeriti 75 oopust. Tšaikovski roll vene rahvusliku muusika arenguloos 19. sajandi viimasel kolmandikul oli suur, ta oli üks esimesi vene komponiste, kelle looming leidis rahvusvahelist tunnustust helilooja eluajal. Žanriliselt mitmekülgnes loomingus on arvukalt teoseid, mis püsivad solistide, orkestrite ja teatrite repertuaaris ka täna.

Tšaikovski portree, 1893.
Nikolai Kuznetsovi õlimaal,
Tretjakovi galerii.

Kui Tšaikovski asus looma oma esimest balletti, oli ta juba arvestatava kogemusega helilooja: kolm sümfooniat, ooperid „Opritšnik“, „Sepp Vakula“, klaveri- ja viiulikontsert, orkestrifantaasiad „Romeo ja Julia“ ning „Torm“. Tulekul oli ooper „Jevgeni Onegin“. 19. sajandil oli vähestele balletiloojatele sihiks teose muusikalise ja koreograafilise dramaturgia ühtsus. Ooperites seevastu kasvas balletiepisoodide roll ja ulatus. See arendas soolo- ja ansamblitantsu, valmistades nii ette romantilise balleti esiletõusu. Fantastikaaineliste ballettide kulminatsiooniks sai Adolphe Adami „Giselle“ (1841).

Sajandi keskel romantilised süžeed aegusid, lavastuste raskuspunkt kaldus enam koreograafilisele virtuoossusele. Esiplaanil oli vaatamängulisus, meelelahutuslikud etendused rikkalike lavaefektidega ning „tähtede“ paraad. Muusika ja tantsu katkematu arengu printsiip oli jäänud kõrvale. Balletis valitses tegevusväline divertissement, sellele eelistati pühendada kogu viimane vaatus.

Tšaikovski, kirglik teatraal, hindas balletti kui žanrit oma kolleegidest kõrgemalt. Ooper-balleti segažanr oli talle vastuvõetamatu. Selleks, et ballett ei kaotaks oma iseseisvust ja oleks võrdväärne ooperiga, on vaja tugevat dramaatilist süžeed. Tšaikovski kujunemisaastatel, 19. sajandi teisel poolel oli võitlus muusikalise draama eest erakordselt intensiivne (mõelgem Verdi ja Wagneri loomingule!), samas – balletistsenaariumi vajadus oli pandud kahtluse alla terves Euroopas. Tšaikovski kuulus nende väheste autorite hulka, kes pooldasid kirjan- duse ja muusika dramaturgiapõhjalist ühendamist. Õnnestunud süžee, oluline nii ooperis kui balletis, peab oma ideega vaatajale korda minema, peab pa- nema vaataja kaasa elama tegelaste tunnete.

Süžeedest kasvab Tšaikovski jaoks välja nii teose muusika kui koreograafia. Heliloojat huvitas tra- göödialik aines. „Vajan süžeed, kus oleks valdav üks dramaatiline motiiv – armastus, armukadedus, auahnus, patriotism jne“, kirjutas helilooja. Armastus kui tunnetest kõige emotsionaalsem ülendab inimest, teeb ta kauniks – see ideeline järel- dus ilmneb kõigist Tšaikovski lavateostest, aga ka sümfoonia- test. Balletti pidas ta kunstidest kõige moraalse- maks. Heliloojale ei meeldinud fantastika ooperis, aga balletis leidis ta selle olevat kohase. Ehkki Tšaikovski ballettide tegelased on muinasjutukan- gelased, on nad inimlike joontega, nende armastus on omakasupüüdmatu ja ümbritsevaile hüvanguks. Fantastilise ja reaalse sfääri vahel ei ole Tšaikovski ballettides ületamatuid tõkkeid. Muinasjutuline illusoorus pääseb balletis kõige paremini mõjule, see on etenduse dramaturgia osa. Tšaikovski on vene koreograafilise draama rajaja ja balleti sümfonisee- rija. Tema balletid ei olnud tarbemuusika tantsu- numbrite saateks, vaid sümfooniline muusika. Seda heliloojale ta eluajal ka ette heideti.

1875. aasta kevadel tellis Imperaatorlike Teatrite Moskva direktioon Tšaikovskilt balleti Moskva Suure Teatri jaoks. Teos on loodud 1875. aasta au- gustist 1876. aasta kevadeni. Partituur on lõpetatud 10. aprillil 1876. Tšaikovski „Luikede järv“ esieten- dus 4. märtsil 1877. Ajaloolased väidavad: edu olnud keskmine.

„Luikede järve“ libreto autorlus on ebaselge. Par- tituuris, esietenduse kavalehel ega ka balleti kla- viiris libretisti nime ei mainita. Oletatakse, et idee võtta teose süžeeks Weimari 18. sajandi kirjamehe Johann Musäuse muinasjutt „Luigetiik“ pärineb Tšaikovskilt, kes juba 1871. aasta suvel Kamenkas

oli komponeerinud õelastele lühiballeti „Luikede järv“. Aga Musäuse muinasjutus ei ole dramaatiline situatsioon, mis on hilisema „Luikede järve“ II vaatuse aluseks. Ühendus luik-prinssi-röövlinde võib pärineda Puškini muinasjutust „Tsaar Saltaan“, mis oli Tšaikovskile hästi tuttav. Ka on vene folklooris valge luik kauni tütarlapse sünonüüm. Tšaikovski, kes sõnaosava inimesena (juriidiline haridus!) on olnud paljude oma lavateoste libretode kaasautor,

pakkus oma ideed balleti stsenaariumiks, libreto kirjutas Moskva Teatrite direktor Vladimir Begitšev koostöös tantsija Vassili Geltseriga ja Suure Teatri koreograafi Julius Reisingeriga. „Teatrileht“ trükkis balleti „Luikede järv“ libreto 1876. aasta kevadel. Tšaikovski kolleeg konservatooriumist Nikolai Kaškin tegi balletist klaviiri, mille Peeter Jürgenson kirjastas 1877. aasta veebruaris. Vaatamata ajakirjanduses ilmunud teravale kriitikale, oli „Luikede

järv“ Moskva publikule siiski nii meelepärane, et püsis kavas 1883. aastani, pidades vastu 33 etendust (arvestagem, et balletti „anti“ vaid kord nädalas!).

Tšaikovski puhul äratub tähelepanu, et ta muusika leidis tunnustust küll Euroopas ja Ameerikas, aga kodumaine hinnang oli pigem negatiivne ja hilinev. Esimest klaverikontserti keeldus kui sobimatut esitamast Nikolai Rubiņstein, viiulikontserti – Leopold Auer (nende teoste esiettekanded toimusid vastavalt Bostonis ja Viinis). Suhtumine ei muutunud ka helilooja viimaste suurteoste puhul. Ei „Padaemand“, „Uinuv kaunitar“ ega Kuues sümfoonia leia hindamist vene kriitika poolt Tšaikovski eluajal ...

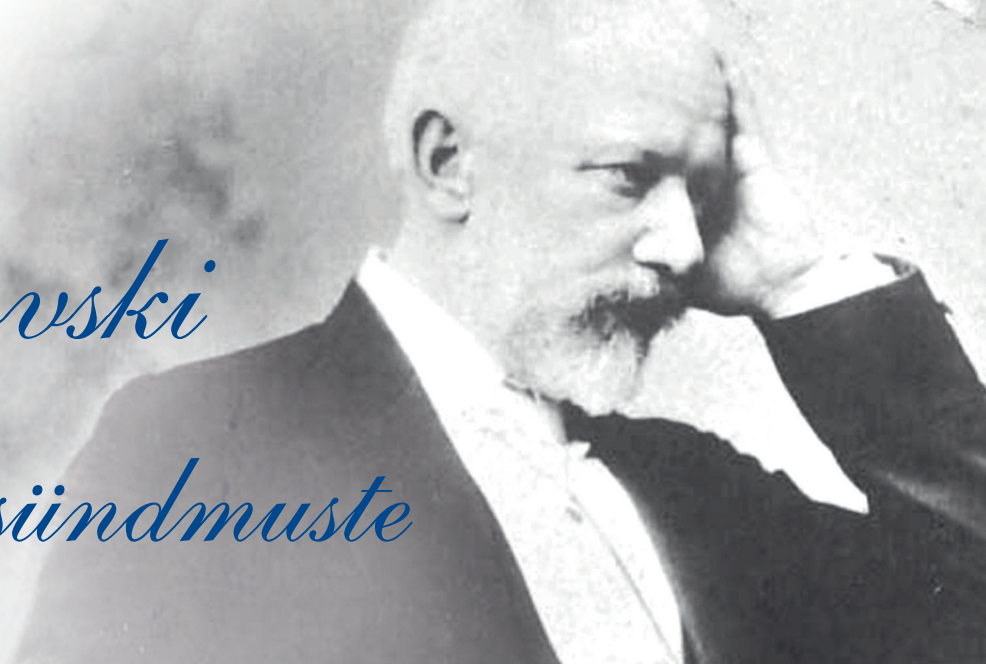
„Luikede järve“ muusika oli 1877 balletikriitikele suur pettumus: „Tšaikovski muusika on igav, meloodiliselt vaene, ühetaoline, fantaasiata, liiga õpetatud.“ Vaid Herman Laroche pidas „Luikede järve“ muusikalt parimaks balletiks, mida üldse kunagi on kuulnud. Tšaikovski ise pidas parimaks teose II vaatust, mida oma autorikontserdil 1888. aasta 9. veebruaril Prahast ka dirigeeris (ja õhtul kirjutas päevikusse: „Minut absoluutset õnne“).

„Luikede järve“ uut lavastust Peterburi Maria teatris 1895. aastal helilooja enam ei näinud. Ka siis kirjutasid ajalehed: „Balleti kõige nõrgem koht on muusika. Selles domineerivad valsid. Muusika oma sisutuse ja banaalsusega tekitab igavust. Repertuaari püsima see ballett ei jää.“ (17. I 1985). Aga „Luikede järve“ etendused läksid seal täissaalile kuni Esimese maailmasõja alguseni.

Tšaikovski „Luikede järv“ on esimene vene klassikaline ballett. Muusikal on etenduses keskne roll. Lõpetatud numbrite traditsiooniline vaheldumine on just muusika kaudu seotud lüürilise draama läbiva arendusega. Balleti põhiline muusikaline kujund – luigelaul – on seotud Odette'iga, see on tema iseloomustus, tema armastus ja traagiline saatus. Luigelaulu teema ühendab I ja II vaatuse, ilmub III vaatuse kulminatsioonis, on IV vaatuse sümfoonilise arenduse põhiteemaks ja kõlab mažoorsena balleti pidulikus *codas*. Balletimuusika valdkonda tõi „Luikede järve“ partituur nii olulise dramatismi ja sümfonismi jooned, et see pole siiani kaotanud oma novaatorlikku tähendust balletižanris.

Tiia Järg
muusikateadlane

Tšaikovski elulugu maailmasiindmuste taustal

Votkinskis sündib Pjotr Tšaikovski, kaevandusinseneri Ilja Petrovitš Tšaikovski ja Aleksandra Andrejevna Tšaikovskaja peres.

-1840-

Sureb viiulivirtuoos ja helilooja Niccolò Paganini; helilooja Robert Schumann abiellub Clara Wieckiga; Mihhail Lermontov kirjutab „Meie aja kangelase“; Napoleoni tuhk tuuakse Pariisi.

29. detsembril sündib Tšaikovski õde Aleksandra „Saša“.

-1841-

Sünnivad heliloojad Antonin Dvořák ja Jules Massenet; Richard Wagner kirjutab ooperi „Lendav hollandlane“; Nikolai Gogol kirjutab romaani „Surnud hinged“; algab Peterburi ja Moskvat ühendava raudtee ehitamine.

10. aprillil sündib Tšaikovski vend Ippolit.

-1843-

Sünnib helilooja Edvard Grieg.

Tšaikovskite pere lahkub Votkinskist, külastab Moskvat ja Peterburi.

-1848-

Sureb helilooja Gaetano Donizetti; Euroopas sagenevad monarhiavastased ülestõusud; Karl Marx avaldab „Kommunistliku partei manifesti“.

Tšaikovskite perekonnaga liitub lapsehoidja Anastassia Petrova, kellele on pühendatud Tšaikovski esimene säilinud muusikapala.

-1849-

Sureb Fryderyk Chopin; Suurbritannia vallutab ainsa veel briti koosseisu mitte kuuluva India ala Punjab; algab California kullapalavik.

Sünnivad tulevane näitekirjanik ja libretist Modest ning tulevane Eesti asekuuberner aastatel 1891–92, Anatoli Tšaikovski; Pjotr alustab õpinguid Peterburi õigusteaduskooli ettevalmistuskursustel.

-1850-

Sureb inglise luuletaja William Wordsworth; Johann Sebastian Bachi teoste trükkimiseks asutatakse Bachi Ühing (*Bach Gesellschaft*).

Sureb Tšaikovski ema; Tšaikovski mõtleb operi kirjutamisele.

-1854-

Ferenz Liszt kirjutab „Faust-sümfoonia“; Wagneril valmib oper „Reini kuld“; sünnib vene balletitantsija ja -pedagoog Platon Karsavin; sureb prantsuse tantsija ja koreograaf Jean Coralli, kes koos Jules Perrot' ja Adolphe Adamiga löid balleti „Giselle“.

Alustab klaveriõpinguid Rudolf Kündingeri juures.

-1855-

Keiser Nikolai I sureb ja troonile tõuseb Aleksander II; Pariisis tutvustatakse maailmale alumiiniumi; avatakse Panama raudtee.

Lõpetab õpingud õigusteaduskoolis ja asub tööle justiitsministeeriumisse.

-1859-

Esietendub Charles Gounod' ooper „Faust“; Charles Darwinil ilmub raamat „Liikide tekkimine“.

Tšaikovski õde Aleksandra abiellub Lev Davõdoviga ja kolib Kamenka mõisa Ukrainas. Tšaikovski veedab tulevikus mitmed suved Kamenkas.

-1860-

Sünnivad heliloojad Gustav Mahler ja Hugo Wolf ning kirjanik Anton Tšehhov.

Astub Peterburi
konservatooriumisse.

Lahkub justiitsministeeriumist ja
alustab kompositsiooniõpinguid Anton
Rubinsteini juures.

Pavlovskis kantakse esmakordselt ette
Tšaikovski „Karakteritantsud“, mida
kasutab hiljem ooperis „Vojevood“
(dirigeerib Johann Strauss noorem);
lõpetab Peterburi konservatooriumi.

Kolib Moskvasse ja hakkab andma
harmoniaõpetuse tunde Vene
Muusika Ühingu Moskva osakonnas,
millest samal aastal sai Moskva
konservatoorium;
kirjutab Esimese sümfoonia g-moll
„Talveunelmad“.

-1862-

Peterburi Suures Kiviteatris
toimub Verdi ooperi „Saatuse jõud“
maailmaesietendus; Lev Tolstoi alustab
romaani „Sõda ja rahu“ kirjutamist;
Ivan Turgenevil valmib romaan „Isad
ja pojad“; Otto von Bismarckist saab
Preisimaa peaminister ja ta peab jõulise
kõne Saksamaa ühendamise „vere ja
rauaga“; realistliku kunstikoolkonna
esindajad peredvižnikud tõstsid
Peterburi Kunstide Akadeemia range
akadeemilisuse vastu mässu.

-1863-

Ameerika Ühendriikide president
Abraham Lincoln kuulutas kõik orjad
Ameerika Riikide Konföderatsioonis
vabaks, 1864 vormistati see
deklaratsioon USA põhiseaduse 13.
täiendusena (*13th Amendment*); sünnib
helilooja Pietro Mascagni.

-1865-

Mõrvatakse Ameerika Ühendriikide
president Abaraham Lincoln, lõpeb
Ameerika kodusõda; sünnivad
heliloojad Jean Sibelius ja Aleksandr
Glazunov; esietendub Wagneri ooper
„Tristan ja Isolde“.

-1866-

Fjodor Dostojevskil valmib romaan
„Kuritöö ja karistus“;
valmistatakse esimene
transatlantiline telegraafikaabel.

Alustab Aleksandr Ostrovski melodraama „Vojevood“ ainetel ooperi kirjutamist; külastab vend Anatoliga Haapsalu ja kirjutab muljete põhjal instrumentaalpalade tsükli „Mälestusi Haapsalust“ *op.* 2 („Souvenir de Hapsal“).

-1867-

Karl Marx avaldab esimese osa „Kapitalist“; USA ostab Venemaalt ära Alaska; Alfred Nobel patenteerib dünamiidi.

Teeb tõsisemalt tutvust „Võimsa rühma“ liikmetega; lõpetab „Vojevoodi“ kirjutamise; avaldatakse tema esimene muusikakriitika.

-1868-

Sureb Gioacchino Rossini; Wagneri „Nürnbergi meisterlauljad“ jõuab esiettekandeni; Benjamin Disraeli saab Suurbritannia peaministriks.

Ooperi „Vojevood“ esietendus; kirjutab avamäng-fantaasia „Romeo ja Julia“ ning laulutsükli *op.* 6 ja ooperi „Undiin“.

-1869-

Sureb helilooja Aleksandr Dargomõžski; sünnib vene balletitantsija Nikolai Legat, kellest saab hiljem õpetajana Marius Petipa tantsupärandi edasikandja; sünnib poliitik ja vägivaldsete vastupanuvõitluse juht Mahatma Gandhi, kes võitleb Briti ülemvõimu vastu Indias; avatakse Suessi kanal.

Korrigeerib avamäng-fantaasiat „Romeo ja Julia“ (veel ka aastal 1880); Peterburis ei võeta „Undiini“ lavastada; alustab ooperi „Opritsnik“ kirjutamist.

-1870-

Algab Prantsuse-Preisi sõda; sünnib Lenin; laevadele ja rongidele paigaldatakse esimesed jahutus- ja külmutusseadmed, mis võimaldavad transportida kiiresti riknevaid toiduaineid; sureb Arthur Saint-Léon, balleti „Coppélia“ koreograaf.

Hakkab tegelema muusikakriitikaga; lõpetab ooperi „Opritsnik“; komponeerib Teise sümfoonia c-moll *op.* 17.

-1872-

Sünnivad heliloojad Aleksandr Skrjabin ja Vaughan Williams.

Aleksandr Skrjabin

Kirjutab sümfoonilise fantaasia „Torm“, klaveripalad *op.* 19 ja 21, muusikat Ostrovski näidendile „Lumineid“; kriitikuna kaasab César Cui muusikaalasesse väitlusse.

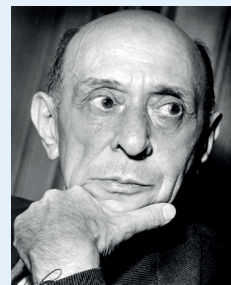
-1873-

Sünnib helilooja Sergei Rahmaninov; Lev Tolstoi alustab „Anna Karenina“ kirjutamist.

Alustab Gogoli samanimelisel jutustusel põhineva ooperi „Sepp Vakula“ kirjutamist; valmivad Teine keelpillikvartett ja Esimene klaverikontsert b-moll *op.* 23; esietendub „Opritsnik“; rahulolematu Moskva muusikaeluga muutub tema kirjutiste läbivaks jooneks; pianist Nikolai Rubinstein annab klaverikontserdile hävitava hinnangu ega soovi seda esitada.

-1874-

Sünnivad heliloojad Arnold Schönberg ja Charles Ives; Maria teatris esietendub Modest Mussorgski ooper „Boriss Godunov“ täismahus; sünnib raadio leiutaja Guglielmo Marconi.

Arnold Schönberg

Saadab dirigent ja pianist Hans von Bülow'le Bostonis toimuvaks esmaettekandeks klaverikontserdi; kirjutab Kolmanda sümfoonia D-duur *op.* 29 ja laulud *op.* 27–28; alustab balleti „Luikede järv“ muusika kirjutamist.

-1875-

Sünnib helilooja Maurice Ravel; sünnib vene balletitantsija Sergei Legat, kes oli abielus Marius Petipa tütre Marie Petipaga; Pariisi Opéra-Comique'is esietendub Georges Bizet' ooper „Carmen“; Bizet' sureb.

Hans von Bülow

Georges Bizet

Kirjutab Kolmanda keelpillikvarteti, „Slaavi marsi“ b-moll *op.* 31, sümfoonilise poemi „Francesca da Rimini“ *op.* 32, Variatsioonid rokokoo-teemale *op.* 33; kuuleb esmakordselt oopereid „Carmen“ ja „Nibelungi sõrmus“; loobub muusikakriitika kirjutamisest; armub sügavalt vend Modesti kurt-tumma õpilasse Nikolai Konradisse; otsustab abielluda; esietendub „Sepp Vakula“; kohtub Lev Tolstoiga; saab oma tulevaselt metseenilt, Nadežda von Meckilt esimese kirja.

-1876-

Graham Bell patenteerib inimhääle edastamise seade, sünnib telefon; esiettekandele tuleb Johannes Brahmsi Esimene sümfoonia; Bayreuthis toimub esimene Wagneri ooperitele pühendatud festival.

Graham Bell teeb kaugekõne New Yorgist Chicagosse, 1892.

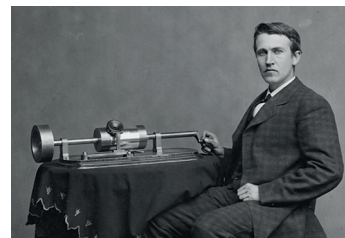

Valmib Neljas sümfoonia f-moll *op.* 36 ja ooper „Jevgeni Onegin“; veebruaris esietendub ballett „Luikede järv“; armub viiuliõpilasse Josef Kotekisse; juulis abiellub Antonina Miljukovaga; pageb suveks Kamenkasse ja plaanib lahutust; toob ettekäändeks haiguse, et põgeneda Lääne-Euroopasse; lahkub õpetaja ametist Moskvast; reisib aasta lõpuks Itaaliasse.

-1877-

Venemaa ja Türgi vahel puhkevad sõjalised konfliktid ülemvõimu pärast Balkanil; Thomas Alva Edison leiutab fonograafi.

Thomas Alva Edison fonograafiga.

Ebaõnnestunud katse lahotada abielu; õpetab septembrist oktoobrini Moskva konservatooriumis; lõpetab „Jevgeni Onegini“; kirjutab viiulikontserdi, klaverisonaadi *op.* 37a, „Laste albumi“ ja klaveripalad *op.* 40, laulud *op.* 38 ja „Johannes Kuldsuu liturgia“ *op.* 41; otsustab kirjutada ooperi „Orléansi neitsi“.

-1878-

Nikolai Rubinstein dirigeerib Moskvast Tšaikovski Neljanda sümfoonia esiettekannet.

Nikolai Rubinstein

Valmivad ooper „Orléansi neitsi“ ja Teine klaverikontsert G-duur *op.* 44; kirjavahetus Nadežda von Meckiga saab hoogu juurde; korrigeerib Teist sümfooniast.

-1879-

Maailma ühe suurema muusikaentsüklopeediate sarja Grove esmatrükk; Dostojevski alustab „Vendade Karamazovite“ kirjutamist; sünnib Josif Stalin; Edison demonstreerib esmakordselt hõõglampi; Bismarck sõlmib kaksikliidu, Saksa-Austria-Ungari salajase lepingu Venemaa vastu.

Sureb Tšaikovski isa; laseb käest võimaluse lahutuseks; õe tervis halveneb; kirjutab „Itaalia capriccio“, duetid *op.* 46, romansid *op.* 47 ja Serenaadi keelpillidele *op.* 48.

-1880-

Nadežda von Meck finantseerib Neljanda sümfoonia ettekande Pariisis; sünnib tantsija ja koreograaf Mihhail Fokin; sureb Jaques Offenbach.

Sureb Nikolai Rubinstein; viulikontsert jõuab Adolf Brodski esituses esmaettekandeni.

-1881-

Mõrvatakse tsaar Aleksander II; sünnib helilooja Béla Bartók ja priimabaleriin Anna Pavlova; Ilja Repin maalib Mussorgskist kuulsa portree; surevad Mussorgski ja Dostojevski.

Lõpetab Klaveritrio a-moll *op.* 50; alustab ooperi „Mazepa“ orkestreerimist.

-1882-

Sünnivad helilooja Igor Stravinski; sureb Darwin; esietendub Wagneri viimane ooper „Parsifal“.

Lõpetab ooperi „Mazepa“; komponeerib tsaar Aleksander III kroonimispidustusteks marsi ja kantaadi; õetütar Anna Davõdova abiellub Nadežda von Mecki poja Nikolaiga.

-1883-

Venemaal kroonitakse tsaariks Aleksander III; surevad Wagner ja Marx.

Aleksander III portree, 1886.
Ivan Kramskoi maal.

Moskvas ja Peterburis etendatakse „Mazepat“; kirjutab Kontsert-fantaasia G-duur *op.* 56; talle omistatakse Püha Vladimiri Ordeni neljas järk; kirjutab päevikusse ebatavalisi alfabeetilisi koode.

-1884-

Sünnib helilooja Boriss Assafjev; esietendub Jules Massenet' „Manon“; sureb helilooja Bedřich Smetana.

Rendib Maidanovos maja; redigeerib „Sepp Vakulat“, millest saab ooper „Tšerevitški“ ehk „Kuldkingakesed“; kirjutab programmilise sümfoonia „Manfred“ h-moll *op.* 58; teda valitakse Muusikaühingu Moskva osakonna direktoriks.

-1885-

Sünnib helilooja Alban Berg; Ilja Repinil valmib maal „Ivan Julm mõrvatud pojaga“; Gottlieb Daimler patenteerib sisepõlemismootori; Mark Twainil ilmub romaan „Huckleberry Finni seiklused“.

Ilja Repin, „Ivan Julm mõrvatud pojaga“.

Töötab ooperiga „Võlutar“; nõustub kirjutama uut balletti; valmistub dirigendidebüüdiks.

-1886-

Sureb helilooja Ferenc Liszt; Briti parlamendis tutvustatakse Iirimaa omavalitsuse seadust.

Teeb debüüdi dirigendina ja juhatab „Kuldkingakeste“ esietendust Suures Teatris; sureb õetütar Tatjana Davõdova; juhatab „Võlutari“ esietendust; komponeerib orkestrisüüdi nr 4 „Mozartiana“ *op.* 61 ja „Pezzo capriccioso“ tšellole ja orkestrile; alustab dirigendina Lääne-Euroopa turneed.

-1887-

Sureb helilooja Aleksander Borodin; Teatro alla Scalas esietendub Verdi „Otello“; USA rajab Pearl Harborisse mereväebaasi.

Pearl Harbor, 1880

Jätkab turneed; kolib Frolovskojesse;
kirjutab Viienda sümfoonia
e-moll *op.* 64; nõustub kirjutama
muusika balletile „Uinuv kaunitar“.

-1888- Saksamaa keisriks saab Wilhelm II.

Sõidab teisele turneele; komponeerib
balletti „Uinuv kaunitar“.

-1889- Sünnib Adolf Hitler ning kirjanik, kunstnik
ja filmilavastaja Jean Cocteau; Mahleri
Esimese sümfoonia maailmaesiettekanne.

Proloog „Uinuv kaunitar“, 1890

Adolf Hitler

Maria teatris esietendub „Uinuv kaunitar“;
sõidab Firenzesse, et kirjutada ooper
„Padaemand“, mis esietendub samal aastal
Maria teatris.

-1890- Asutatakse saksa autode ja mootorite
tootja Daimler-Motoren-Gesellschaft, mis
kinkis maailmale ka esimese Mercedese;
Maria teatris esietendub Borodini ooper
„Vürst Igor“, mille lõpetasid helilooja
surma tõttu Rimski-Korsakov ja Glazunov;
nurjunud töölispoliitika ja lahkkelid
keiser Wilhelm II põhjustavad Bismarcki
errusaatmise; Rooma Teatro Costanzis
esietendub Pietro Mascagni ühevaatuseline
veristlik ooper „Talupoja au“.

Kurdab viletsa tervise ja
keskendumisraskuste pärast;
kardab keiserliku soosingu kadumist;
sõidab USAsse New Yorgi Music Halli
avamisele.

-1891- Sünnib helilooja Sergei Prokofjev;
alustatakse Euraasiat läbiva maailma
pikima (9289 km) raudtee, Trans-Siberi
raudtee ehitamist.

Kirjutab ooperi „Jolanthe“ ja balleti „Pähklipureja“, mis jõuavad detsembris Maria teatris esietendusteni; kolib Klini.

Stseen „Pähklipurejast“, 1892. Marianna – Lidia Rubtsova, Klara – Stanislava Belinskaja, Fritz – Vassili Stukolkin.

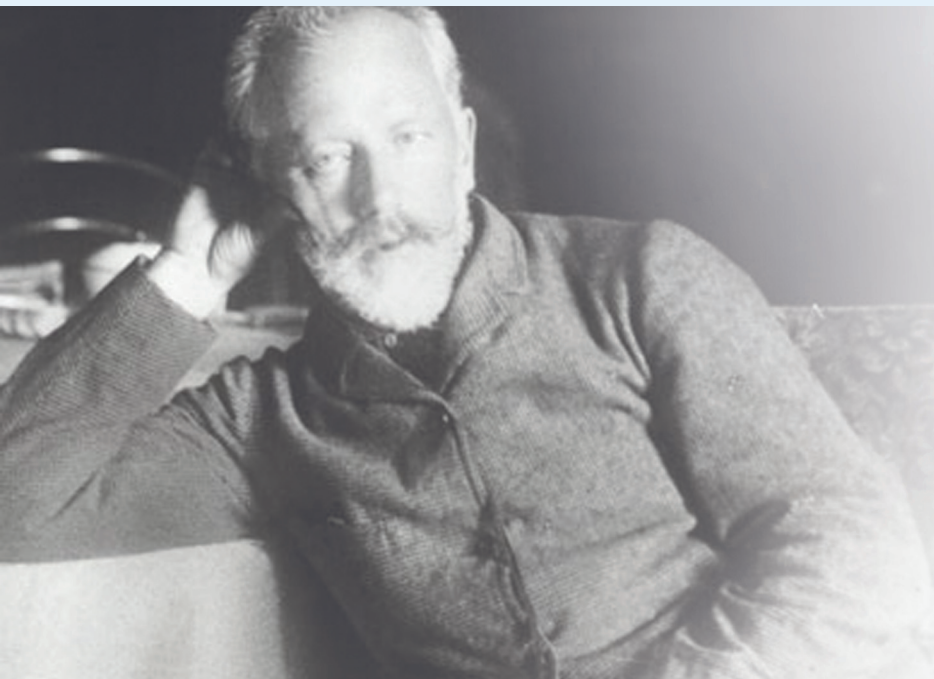
-1892-

Sünnivad heliloojad Darius Milhaud ja Arthur Honegger; Milano Teatro Dal Vernes esietendub Ruggero Leoncavallo ühevaatuseline veristlik ooper „Pajatsid“, mida tänapäeval esitatakse traditsiooniliselt koos Mascagni „Talupoja auga“; Vladimir Stepanov annab välja tantsu noteerimisalase raamatu, mis saab aluseks vene balletile. Hiljem täiendab seda Aleksandr Gorski. Stepanovi süsteemi abil on üles kirjutatud enamik Marius Petipa ballette. Sureb Vene Imperaatorlike Teatrite kauaaegne ballettmeister Jules Perrot.

Dirigeerib Odessas; lõpetab Kuuenda sümfoonia h-moll „Pateetiline“ *op.* 74, klaveripalade tsükli *op.* 72 ja laulutsükli *op.* 73; juhatab Kuuenda sümfoonia esiettekannet, haigestub ja sureb 6. novembril.

-1893-

Surevad tsaar Aleksander III ja helilooja Charles Gounod; Teatro alla Scalas esietendub Verdi viimane ooper „Falstaff“; Inglismaal asutatakse leiboristide partei.

Marius Petipa (1818–1910)

Prantsuse balletitantsija ja koreograaf, kes tegutses pea pool sajandit Peterburi Imperaatorlike Teatrite peaballettmeistri ametis. Petipa saabumisega Peterburi 1847. aastal algas Vene balletis uus ajastu. Pea poole sajandi jooksul tõi Petipa lavale üle kuuekümne täispika balleti, arvukalt lühemaid ballette, taastas unustuse hõlma vajunud teoste koreograafia ning pani aluse järgnevate sajandite vene balletikoolile. Enamik tänapäeval klassikaks nimetatavatest ballettidest on Petipa pärand.

Marius Petipa alustas tantsimist üheksa-aastaselt oma isa, Jean Petipa rändtrupis ja proovis kätt koreograafina kahekümneselt. Pärast Peterburi Imperaatorlike Teatrite esitantsija, Emile Gredlu lahkumist Venemaalt sai Petipast uus balleti esinumber. Teda tõsteti esile suurepärase tehnika, partneritunnetuse ning väljendusrikka pantomimitehnika eest. Lavastamiseks olid võimalused tollal piiratud, sest aastani 1860 valitses peaballettmeistrina teatrimaastikku Jules Perrot, keda teatakse eeskätt romantiliste ballettide „Giselle“ (1841) ja „Esmeralda“ (1844) loojana (hiljem redigeeris mõlemat balletti ka Marius Petipa).

Marius Petipa, 1898

Petipa esimeseks tõeliselt me-nukaks balletiks Venemaal tuleb pidada kuue nädalaga valminud „Vaarao tütart“ (1862), mis näitas Petipa ande tõelist ulatust ja tõi tal-le Peterburi Imperaatorlike Teatrite teise ballettmeistri koha. Loodetud peaballettmeistri tööposti oli paar aastat varem endale napsanud Arthur Saint-Léon, kelle ametiaeg kestis aastani 1869. Siis polnud Pe-tipa teel peaballettmeistri kohale enam takistusi. Aastatepikkune kogemus tantsija ja koreograafina

Varjuderüügi stseen balletist „Bajadeer“, keskel Matilda Kšessinskaja (Nikia) ja Pavel Gerdt (Solor). Maria teater, 1900.

võimaldas koguda ideid vene balleti uuendamiseks. Auguste Vestris' õpilasena segas Petipa vene balletitraditsioone prantsuse ja itaalia stiiliga ning vähendas pantomiimi osakaalu tantsus, muutes nii tantsu ja muusika orgaaniliseks tervikuks. Ka trupi tase tõusis tunduvalt. 1860. aastatel nõuti vaid solistidelt varvastele tõusmist, kuid Petipa muutis selle kohustuslikuks kõigile naistantsijatele. Esmakordselt tõusis kogu trupp varvastele „Varjuderüügi stseenis“ lavastuses „Bajadeer“ (1877). Varvaskin-gade valmistamise tehnoloogia areng hõlbustas seda tunduvalt, võimaldades esitantsijail sooritada keerukamaid sammukombinatsioone ja hüppeid. Seetõttu aetasid Petipa balletid põhirõhu priimabaleriinide kaunitele ja tehniliselt keerukatele variatsioonidele ning *pas de deux*'dele.

Petipa tuntuimad balletid on „Don Quijote“ (1869) ja „Bajadeer“ (1877, helilooja Ludwig Minkus), „Uinuv kaunitar“ (1890), „Luikede järv“ (1895) ja „Pähklipureja“ (1892, helilooja Pjotr Tšaikovski) ning Aleksandr Glazunovi muusikale valminud „Raimonda“ (1898). „Uinuv kaunitar“ (1890) – koos-

töös helilooja Pjotr Tšaikovskiga – märgib Petipa loomingus olulist pöördepunkti. Kui varasemalt oli üsna tavaline, et balleti eri vaatusteks või isegi stseenideks kirjutasi muusika erinevad heliloojad, mis killustas teose muusikalist tervikut, siis Tšaikovski näol leidis Petipa värskete mõtetega tundliku partneri. Rikkalike kõlavärvidega orkest-ratsioon meelitas kõrva, ei liialdanud efektidega ning liikus käsikäes Petipa koreograafilise nägemu-sega. Tšaikovskiga koostöös valminud kolme bal-letti peetakse õigustatuna maailma esitatuimateks ballettideks. Nende emotsionaalne mõju seisneb paljuski peene nüansitajuga loodud seostes muusi-ka, dramaturgia, tantsusammude ja koreograafilise üldpildi vahel.

Modernistlike teatriuuenduste pooldajad leidsid Petipa ametiaja lõpupoole, et vanameistri klassi-sistlikel alustele tuginev käekiri ja vormitäpsus on vanamoodsad ning 1903. aastal sunniti Petipa pärast balleti „Võlupeegel“ ebaõnnestunud esietendust ametist lahkuma. Maestro viimased aastad möödu-sid vaikuses. Ta ta suri 1910. aastal Peterburis.

Kellele võlgneme „Luikede järve“?

Lev Ivanov (1834–1901) oli Peterburi Keiserlike teatrite teine ballettmeister. Petipa isa, Jean-Antoine, oli üks Ivanovi tantsuõpetajatest, kes koolitas temast esitantsija oma poja, Jules Perrot ja Christian Johanssoni kõrvale. Tegelikult jäi tagasihoidliku loomuga Ivanov pea kõiges Marius Petipa varju. Viimase tervis ei pidanud aga sageli pingele vastu ning tema haigestumised andsid Ivanovile rohkem võimalusi leida end nii tantsija kui ka koreograafina. Perrot'ist ja Petipast said 19. sajandi tuntuimad koreograafid, Johanssonist aga suurepärase tantsuõpetaja, kes parandas noortele vene tantsijatele Auguste Bournonville'ilt saadud teadmised ning lihvis nende tantsutehnikat ja väljendusoskust perfektsuseni.

Kui Petipast sai 1862. aastal teine ballettmeister, tõusis Ivanov esitantsijaks, kes lõi mitmed peaosad Petipa ballettides, nagu näiteks Solori „Bajadeeris“. Kuid ka esitantsijana sai Ivanov tegutseda vaid lühiajaliselt. Peagi asus tema asemele kümme aastat noorem Pavel Gerdt ning Ivanovile jäid karakterrollid. Seejärel keskendus Ivanov õpetamisele. Petipa märkas Ivanovi erakordset annet koreograa-

fiat meelde jätta, mis oli muude salvestamisvõimaluste puudumisel mitmevaatuseliste ballettide puhul hindamatu võime. Petipa edutamisel esimeheks ballettmeistriks sai Ivanovist Petipa kõrval teine ballettmeister, mis tähendas ka rohkemaid võimalusi lavastamiseks. Ta on seadnud arvukalt tantse ooperitele, taastanud teiste koreograafide ballette ja loonud koreograafia teatri palgaliste heliloojate loominguks. Petipa kartis rivaali ning hoidis Ivanovit liialt esile tõusmast. Petipa poliitikat toetas ka tolaeagne arusaam teatritöö korraldusest – balletiteatri juhtivatel kohtadel eelistati venelastele prantslasi.

Lev Ivanov, 1885

Ivanovi tähelepanuväärseimaks saavutuseks on ballett „Luikede järv“ sellisena, nagu seda enamasti tänapäeval teame. 1894. aastal toimunud Tšaikovski mälestusõhtu jaoks lõi Ivanov uue koreograafia balleti teisele vaatusele, mis äratas suurt huvi ka terve balleti vastu ning andis tõuke selle taas lavale toomiseks. 1895. aastal jõudis lavale uus täispikkversioon, mille teise ja viimase vaatuse koreograafia autoriks oli Ivanov ning esimese ja kolmanda seadis Petipa. Kriitikud vastandasid Petipa igavaks kulunud stereotüüpidesse kalduva koreograafia Ivanovi seadete lüürilisusele ja poeetilisele. Ivanov kasutas muusikaga kooskõlas olevaid korduvaid tantsumotiive, mis võimendasid emotsionaalseid kõrghetki: väljendusrikkad poosid ja ülakeha sujuvad, justkui voolavad liigutused, lendavaid luigetiibu imiteeriv kätehoid, veepinnal liuglemise ja sulgede korrastamise kujutamine.

Esimene „Luikede järv“

Moskva Suures Teatris esietendunud „Luikede järve“ (1877) esmase koreograafia autor oli austerlane Wenzel Reisinger (1828–1892). 1871. aastal Moskvasse ballettmeistrina tööle asunud Reisingeril jäi selja taha pikk karaktertantsija ning koreograafi karjäär mitmetes Euroopa teatrites. Esimest „Luikede järve“ peeti ebaõnnestumiseks: kritiseeriti lavastust, dekoratsioone ja tantsijate küündimatust; Tšaikovski muusikasse ei süvenetud ning seda peeti „liialt lärmakaks, balletile sobimatult sümfooniliseks“. Tantsijate „küündimatuse“ võib suuresti kirjutada varvastel tantsimise vähese kogemuse arvele: nimelt tõusis trupp esmakordselt varvastele alles mõned kuud tagasi, Petipa lavastatud „Bajadeeri“ varjude stseenis.

Üheteist aasta jooksul etendati Reisingeri versiooni 70 korda, mis pole ühe „ebaõnnestunud“ balleti puhul sugugi halb tulemus. Pealegi võib olla veendunud, et Tšaikovski poleks kunagi teinud koostööd ballettmeistriga, kes pole oma ala absoluutne professionaal. Nende koostöö oli tihe ning väidetavalt reisisid nad isegi Saksamaale, et külastada Hohenschwangau lossi, mille kohale lasi Ludwig II ehitada muinasjutulise Neuschwanstein lossi („uus luigekivi“, ehitustöödega alustati 1869) ja selle lähedal olevat müstilist mägijärve. Kaunis ümbrus ja lossi ballisaal andsid inspiratsiooni lavakujunduseks ning esietenduseks loodi realistlikud lossi interjööri matkivad dekoratsioonid.

Ajal, mil Ivanov asus II vaatust ümber tegema, polnud publikul Reisingeri versioon veel meelest läinud. Reisingeri „luikede liigutused“ olid Ivanovi poeetilisele fantaasiale hüppelauaks ning tulemuks oli muusika ja liigutuste tihedam seotus ning mõtestatum tantsukeel.

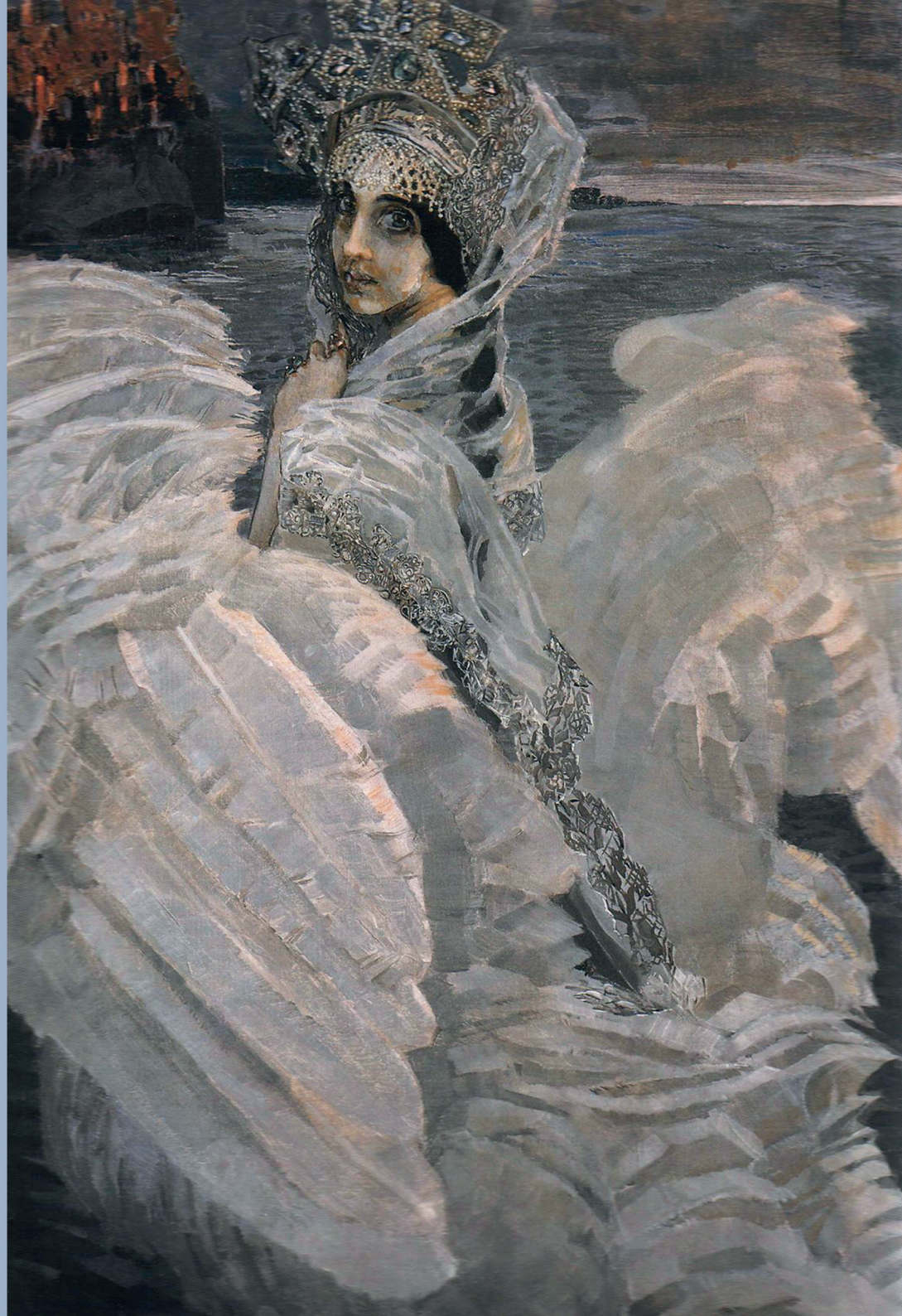
Christian Janki maalitud Neuschwansteini lossi kavand, 1869.

Luik – suursugune lind, truuduse sümbol

*[- -] sinna, kuhu luiged kadusid,
aina vaatad, mõttes, vagusi.*
Debora Vaarandi

lidsete aegade pärimused teavad kõnelda, et inimesed võivad vahel võtta luige, luiged aga inimese kuju. Rahvusvahelises rahvajutupärimuses leidub arvukalt motiive, kus luiged, lennates mõne veekogu äärde ujuma, heidavad kaldal seljast oma luikvalged suliskuued ning lähevad vette kaunite neidude kujul. Veest välja tulles aga muutuvad nad tagasi luikedeks, tõusevad tiibade sahinal õhku, et jätkata igikestvat lendu salapärestel taevateedel. Kuigi eesti mütoloogiale on sellised kujutelmad tundmatud, leiame neid germaani mütoloogias, kuid mitte ainult – luik-neitsite lood on tuttavad paljudele Euroopa rahvastele, samuti Aasias.

Slaavi rahvad tunnevad luikneitsisid ka merekuninga tütaradena, kellest kauneima – imekauni Vassilissa – röövib endale tsaaripoeg Ivan. Aleksander Puškini värssmuinasjutu „Muinasjutt tsaar Saltaanist, tema pojast kuulsusrikkast ja võimsast vägilasest, Vürst Gvidonist ning imekaunist luigestsaaritarist“, mis ilmus 1831. aastal, lähtekohaks on Puškini poolt Mihhailovskojes üles kirjutatud rahvapärane muinaslugu, kus naispeategelaseks on kurja nõia poolt luigeks moondatud imekaunis tsaaritütar, kelle, pärast rohkeid seiklusi, vabastab nõidusest ja naib vürst Gvidon.

Mikhail Vrubel
„Luigeprintsess“, 1900.

Hans Christian Anderseni (1805–1875) kunstmuinasjutt „Metsluiged“ (1838) kõneleb üheteistkümnest vennast, kelle kuri võõrasema moondas luigeks – vennakesed pidid taeva all luikedena lendama niikaua, kuni päike loojub. Inimese kuju said nad tagasi ainult öötundideks. Õde Elisa saab vennad päästa nõidusest, kui ta vaikiva erakuna põimib öösel kalmistutelt ja tühermaadelt korjatud nõgeste kiududest igale vennale pikkade käistega soomussärgi, mis muudab prints-luiged taas inimesteks. See romantiline muinaslugu armastusest ja ennastsalgavast ohvrimeelest on köitnud ka Eesti filmitegijaid. 1987. aastal valmis Helle Karise režissöörinähtöna lastefilm „Metsluiged“, peaosas Katri Horma. Anderseni teise tuntud muinasjutu „Inetu pardipoeg“ (1884) kangelaseks on kümnokk-luik, õigupoolest küll suursuguseks luigeks sirgumine läbi katsumuste, kus taaskord pannakse proovile südameheadus ning ajatu tõde, et me ei saa siinilmas kellegi isikuomaduste üle otsustada pelgalt (teistsuguse) välimuse põhjal. Väljendit „inetu pardipoeg“ kasutame argikeeles tihti, teadmata, et ka päriselt on kümnokk-luige, selle vanaema seinavaipadelt või pargitiikidelt tuntud suursuguse välimusega linnu pojad noorest peast üpriski rääbaka väljanägemisega. Anderseni sulest 1852. aastal ilmunud muinasjutt „Luigepesa“ aga ülistab autori kodumaad Taanit, võrreldes seda poeetiliselt luigepesaga, kus sünnib suursuguseid luiki, kelle nimi ajalikus ajas ei sure iialgi. Kümnokk-luik on teadupoolest ka aastast 1984 Taani rahvuslind.

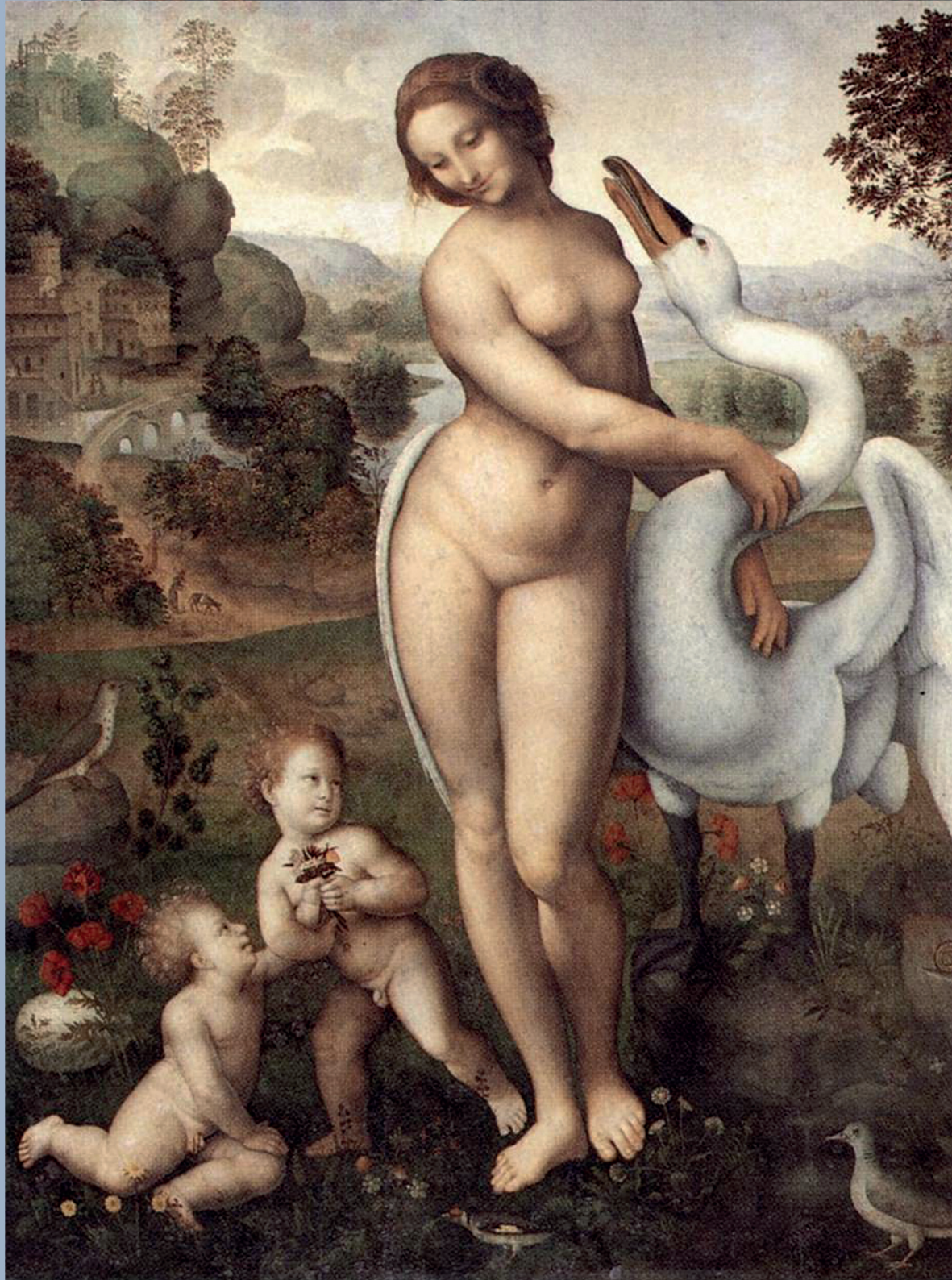
Kreeka mütoloogia vahendusel teame, et Zeus võttis endale luige kuju, eesmärgiga vallutada Aitoolia kuninga Thestiose tütar, Sparta kuninga Tyndareose abikaasa, imekaunis Leda. Sellest

„Metsluiged“. Mstislav Dobuzinski illustratsioon
H. C. Anderseni muinasjutule, 1935.

ühendusest sündis maailma kõige ilusam naine Helena ning Dioskuurid Kastor ja Polydeukes. Antiikkunstis olid Leda ja Luik üheks meelismotiivideks – neid kujutati seinamaalidel, reljeefidel, savinõudel, mosaiigis jne; kuid populaarsed olid nad ka hilisemas maalikunstis, kui meenutame Leonardo da Vinci, Tintoretto ja teiste loomingut. Iiri kirjanik ja keldi taassünni keskseid autoreid, nobelist

Leonardo da Vinci
„Leda ja luik“, 1508.

William Butler Yeats (1865–1936) kirjutas poemi „Leda ja luik“. Leda mäletuse jäädvustamiseks lõi Zeus taevasse Luige tähtkuju. Linnuteel paiknebki kaks tähtkuju, kaks suurt lindu – Luik (*Cygnus*) ja Kotkas (*Aquila*). Meil on Luige tähtkuju võimalik taevast näha alates suve lõpust, kui sumedate augustiööde taevast muutub sametmustaks. Luige tähtkuju kõige eredam täht on Deneb ehk Luige saba. Tähtede hulgas on ta tõeline hiiglane ning palja silmaga nähtavatest tähtedest üks suuremaid. Usutakse, et kui Luige tähtkuju varasügisel taevast ilmub, noka lõuna poole, hakkavad linnud parvedesse kogunema ja rändeks valmistuma. Luiged ise lähevad viimastena, kuid mõned neist jäävad ka siia. Luiged lumetuleku-kuulutajatena on tuntud kõigi läänemeresoome rahvaste juures. Ilmavanasõna – luiged läinud, lumi taga – on küllap tuttav meist paljudele. Eesti rahvaastronoomia tunneb Luige tähtkuju Suure Ristina. Nimetus on arvatavalt siinse rahva pärimusse kinnistunud koos ristiusu tulekuga.

Luik on enamike maailma rahvaste usundis määrgilise tähendusega lind. Indiaanlaste folklooris sümboliseerib luik usaldust ja kuulekust. Põhjarahvaste usundis viib luik surnute ja merel hukkunute hinged kurbade häälsuste saatel teispoolsusse, üle Toonela jõe. Luigelaul on üks viimaseid loodushäali enne pikka talvist vaikuseperioodi, küllap seepärast kasutatakse metafoori „luigelaul“ ka lõpliku hüvastijätu ja loomeinimese viimase tähelepanuväärse teose tähenduses. Eesti loomislauludes ja -lugudes on ta maailma looja. Arvatavalt on enamlevinud linnukujutisi Karjala kaljujoonistel justnimelt luik.

Luige ürgne nimetus „jõutsin“, „jues“, „joude“ on soomeugri keeltes ühine ja märgib linnu valget sulestikku. Läänemeresoome esivanemaid mõjutab linnu nime valikul ilmselt ka linnu kume hüüd, millest on arvatavalt pärit ka eestikeelne linnunimetus „luik“. Olgu siinkohal meenutatud, et „luik“ on ka karjapasuna või sarvepilli üks nimetusi ning „luike ajama“ tähendab pilli puhuma. „See on luige lugu, aga ma mängin selle viuliga ka vällä,“ öeldud vanasti Vigala kandis. Murdeti on luige nimeks ka „kuik“ või „kuigas“, sest üks ole luikama-kuikama onomatopoeetilised paralleelsõnad nagu näiteks „vääksutama-kääksutama“.

Eestis võib näha kolme luigeliiki. Kõige majesteetlikum – ja ilmselt ka tuntuim – on neist muidugi kühmnook-luik (*Cygnus olor*). Muuseas, mõlemad linnu liiginimetused märgivad luike – üks vanakreeka, teine ladina keeles. Kühmnook-luik on Eesti suurim lind, kelle kaal võib ulatuda 12 kilogrammini. Teda võib kohta nii looduses kui ka asulates ja linnades. Kuna ta pole eriti inimpelglik, on teda juba sajandeid peetud pargitiikides, kus – lindude heaolu arvestades –, võiks olla ka saar, kus linnud saavad ennast julgelt tunda. Teadolevalt pesitses see suursugune lind esimest korda Eestis 1908. aastal. Kuid inimeste tagakiusamise tõttu ta 20. sajandi esimesel poolel siin enam pesitsema ei soostunud. Uuesti hakkas kühmnook luik Eestis pesitsema peale viimast suurt sõda ning lindude arvukus hakkas suurenema alates 1960. aastatest. Tänapäeval ei ole kühmnook-luik Eesti rannikul ja saartel enam haruldane ja ei kuulu ta Eestis ka looduskaitse alla.

Vähem tuntud on kaks luike, kelle kohta võib öelda piltlikult ka „kollanokk“ – need on laululuik (*Cygnus cygnus*) ja väikeluik (*Cygnus columbianus bewickii*). Esimene laululuige pesitsemine registreeriti Eestis 1979. aastal Lavasaare järvel, sealtmaalt on laululuige arvukus pidevalt suurenenud. Laululuikede parves reisib ka väikeluik. 2007. aastal valiti Eestis aasta linnuks luik, eesmärgiga tutvustada põhjalikumalt kõiki kolme liiki. Peale nende kolme luigeliigi nähakse Eestis harva ka mustluike (*Cygnus atratus*), kelle kodumaa on küll Austraalia, kuid ta on oma atraktiivse välimuse poolest samuti üsna populaarne lind Lääne-Euroopa linnutiikidel. Ka Eesti parkide mustluiged on Austraaliast pärit. Muuseas, musti luiki on kasutatud näitena kinnitamaks, et induktiivsed järeldused ei ole alati tõesed. Kuna eurooplased olid harjunud sellega, et luiged on valged, siis iga järjekordse luige nägemine kinnitas levinud seisukohta, et kõik luiged ongi valged. Austraalias olid aga luiged mustad. Esimesed eurooplased, kes 1697. aastal esmakordselt musti luiki nägid, olid Willem de Vlaminghi ekspeditsiooni liikmed. Hiljem nimetati selle sündmuse mälestuseks jõesuu, kus neid linde esmakordselt kohati, Swan Riveriks (Luigejõeeks).

Kui tänapäeva inimene näeb suursuguse välimusega lindudes eelkõige silmailu, siis kiviaja inimestele olid luiged siinmail teiste veelindude kõrval tähtsateks jahilindudeks. Ka hilisematel aegadel on meie rannarahvas luiki küttinud. Ülesostjatele läksid kaubaks eriti nahad ja suled. Nahast olla

tehtud isegi kasukaid, samuti torupille, millele jäeti nokk ja lestad külge. Toiduks tarvitati noorte luikede liha. Aja jooksul sai luigejahist rikaste härraste lõbu ja meelelahutus, millesse avalikkus suhtus taunivalt. Sama taunivalt peaksime tänapäeval suhtuma kõikidesse neisse „headesse“ inimestesse, kes aastaringselt söödavad luikedele saia ja küpsiseid – sedasorti „hoolitsuse“ tagajärjel majesteetlikud linnud hukuvad või ei soovi ega suuda enam siinse külma talve eest lõunasse lennata.

Kuigi kühmnokk-luiged on monogaamid, ei valinud paarilist kogu eluks. Nad võivad seda teha, kuid see pole reegel. Luige kaeblikud leinahüüded paarilise kaotuse puhul on saanud aga inimeste ilmas igavese truuduse metafooriks.

Marju Kõivupuu
folklorist

„Luikede järv“ Estonias

Hooaeg 1939/40

Esietendus 30. märtsil 1940

Libretist: **Andres Särev**

Lavastaja ja koreograaf: **Rahel Olbrei**

Muusikajuhid: teen. dirigent prof. **Raimund Kull, Priit Veebel**

Lavapilt: **Voldemar Haas**

Riietus: **Nat Mey** [Natalie Mei] (külalisena)

Tegelased:

Krahvinna – **Koidula Pappel, Lydia Sepa, Kadi Taniloo**

Siegfried, ta poeg – **Artur Koit, Verner Hagus**

Benno, Siegfriedi sõber – **Verner Hagus, Leo Mõls**

Hertsog Punahabe [Rotbart] – **Valentin Lind**

Ottilia [Ottilie], ta tütar – **Erika Määrits, Veera Leever, Zoja Kalevi**

Odette, talutüdruk-luik – **Klaudia Maldutis, Ada Ahi**

Wolfgang, narr – **Boris Blinoff** [Blinov], **Herman Palang**

Pas de trois – **Ada Ahi, Elli Eskola-Kubjas** [Kubjas],

Verner Hagus, Illaria Hagus [Raukas], **Hilda Malling, Geeni Raudsepp, Leo Mõls, Zoja Kalevi, Tiina Kareda**

Klaudia Maldutis, Artur Koit

Hooaeg 1948/49

Esiatendus 11. detsembril 1948

Libreto: **Andres Särevi** ja **Anna Ekstoni** töötluses
Lavastus ja koreograafia: **Anna Ekston**
Assistent: **Boris Blinoff** [Blinov]
Dirigent: **Kirill Raudsepp**
Lavakujundus: **Lembit Rosa** [Roosa] kavandite järgi
Lilian Kell
Kostüümid: **Nat Mei** [Natalie Mei]
Kontsertmeister: **Rudolf Treimann**
Orkestri kontsertmeistrid: **Hugo Schütz**,
Martin Levald
Dekoratsioonide teostus: **Albert Vahtramäe**,
Fritz Matt
Jumestus: **Valentina Krasnova**, **Serafima Gromova**

Tegelased:

Kuninganna – **Klaudia Blinoff** [Blinova],
Virve Viires
Prints Siegfried, tema poeg – **Verner Hagus**,
Artur Koit
Benno, Siegfriedi sõber – **Kalju Saareke**,
Johannes Viirg

Hertsog Punahabe [Rotbart] – **Herman Palang**,
Ilmar Silla

Ottilia [Ottilie], tema tütar – **Veera Leever**, **Lia Vink** [Liia Leetmaa]

Odette, talutüdruk-luik – **Erika Määrits**, **Valentina Vassiljeva**, **Tamara Imre**

Narr – **Boris Blinoff** [Blinov], **Herman Palang**

Odette'i sõbratarid – **Zoja Kalevi**, **Inge Põder**, **Hilda Malling**, **Illaria Smirnova** [Raukas]

Pas de trois – **Kalju Saareke** või **Johannes Viirg** ja **Zoja Kalevi** ja **Inge Põder** või **Hilda Malling** ja
Illaria Smirnova [Raukas]

Variatsioonid:

I – **Erika Määrits** või **Valentina Vassiljeva** ja **Verner Hagus** või **Artur Koit**

II – **Zoja Kalevi** või **Illaria Smirnova** [Raukas]

III – **Kalju Saareke**

IV – **Hilda Malling** või **Inge Põder** ja **Boris Blinoff** [Blinov] või **Herman Palang**

Coda – kõik

Tamara Imre, Verner Hagus

Hooaeg 1953/54

Esiatendus 3. veebruari 1953

Libreto: **Vladimir Begitšev, Vassili Geltser**

Lavastaja: **Vladimir Burmeister** (Moskva)

Lavastaja assistendid: **Artur Koit, A. Krupenina**

Dirigent: **Kirill Raudsepp**

Lavakujundus ja kostüümid: **Eldor Renter**

Kontsertmeistrid: **Veera Vetting, Rudolf Treimann**

Osalised:

Odette ja Otilie – **Helmi Puur, Tiiu Randviir, Larissa Kaur, Tamara Soone**

Prints – **Artur Koit, Uno Puusaag, Verner Loo, Jüri Lass, Endrik Kerge**

Valitsev printsess – **Elga Rips**

Rotbart – **Verner Hagus, Ilmar Silla, Verner Loo**

Narr – **David Šur, Aleksei Tšugai, Ago Herkül**

Pas de quatre – **Eike Joasoo,**

Aime Leis, Aigi Rüütel,

Astrid Arak, Teesi Viisimaa,

Elena Poznjak,

Natalia Lukaševitš, Tamara

Soone, Olga Majevskaia,

Johannes Viirg, Aleksei

Tšugai, Uno Puusaag,

Anatoli Hanson, Kalju

Saareke, Peeter Andrianov,

Juris Žigurs

Orkestri solistid: Viiul – **Hugo**

Schütz või **Rudolf Milli,**

tšello – **Martin Levald** või

Laine Siim-Leichter,

I harf – **Silvia Tobias,**

II harf – **Leili Tamberg,**

kornet – **Helmut Orusaar** või

Arnold Pleeš

Artur Koit, Helmi Puur

Hooaeg 1966/67

Esietendus 16. mail 1967 Soome Rahvusooperis,
18. septembril 1967 Rahvusooperis Estonia

Libreto: **Vladimir Begitšev, Vassili Geltser**

Koreograafia: **Marius Petipa, Lev Ivanov,**

Aleksandr Gorski, Assaf Messerer

Moskva Suure Teatri redaktsioon

Ballettmeister: **Svetlana Ivanova**

Muusikajuht: **Eri Klas**

Dirigendid: **Vallo Järvi, Kirill Raudsepp**

Kunstnik: **Eldor Renter,**

Soomes **Seppo Nurmimaa** kujundus

Ballettmeistrid-repetiitorid: **Ago Herkül,**

Helmi Puur, Enn Suve

Kontsertmeistrid: **Imbi Jürisoo, Elna Sommer**

[Kodres], **Ira Trilljärv, Vera [Veera] Vetting,**

Reet Kivari

Orkestri kontsertmeister: **Hugo Schütz**

Tegelased:

Odette ja Otilie – **Tiiu Randviir, Tatjana Maiste**

[Laid], **Tamara Soone, Olga Tšitšerova**

Prints Siegfried – **Jüri Lass, Endrik Kerge,**

Tiit Härm, Vjatšeslav Maimussov,

Sergei Vorobjov

Valitsev printsess – **Yvonne Raksnevitš, Signe**

Tamm, Svetlana Balojan, Larissa Kaur, Astrid Arak, Helle Marvet

Rotbart – **Verner Loo, Juris Žigurs, Jānis Garancis, Herman Gorohovnikov**

Narr – **Peeter Karell, David Šur, Anatoli Gussev, Märt Kalbus**

Siegfriedi õpetaja [Printsi kasvataja] – **Johannes Viirg, Juris Žigurs**

I vaatuse *pas de trois* – **Aime Leis, Juta Lehiste, Natalia Lukaševitš, Helga Ojalo, Tatjana Maiste**

[Laid], **Tamara Soone, Larissa Kaur, Olga Tšitšerova, Vjatšeslav Maimussov, Jānis Garancis,**

Herman Gorohovnikov, Elita Erkina, Inge Arro, Saima Kranig, Ludmilla Štšerbakova,

Larissa Sintsova, Tatjana Solovkina, Aleksandr Basihhin, Jevgeni Basihhin, Sergei Vorobjov,

Jevgeni Neff

Orkestri solistid: **Hugo Schütz** või **Villem Õunapuu** (viul), **Martin Levald** (tšello), **Erich Kitsemets** (trompet), **Zvenika Sillamaa** või **Silvia Tobias** (harf), **Hartvig Juksar** või **Heldur Värv** (oboe)

Tiiu Randviir, Ago-Endrik Kerge

Hooaeg 1980/81

Esietendus 22. märtsil 1981

Libreto: **Vladimir Begitšev** ja **Vassili Geltser**

Marius Petipa ja **Lev Ivanovi** koreograafia **Konstantin Sergejevi** redaktsioonis

Lavastaja: **Konstantin Sergejev** (Leningrad)

Lavastaja assistent: **Natalia Dudinskaja** (Leningrad)

Dirigendid: **Kirill Raudsepp**, **Vello Pähn**, **Jüri Alperden**

Kunstnik: **Eldor Renter**

Ballettmeistrid-repetiitorid: **Tiiu Randviir**, **Helmi Puur**, **Tatjana Laid**, **Aime Leis**, **Tamara Tjurina**,

Aigi Rüütel, **Elita Erkina**, **Olga Tšitšerova**, **Vladimir Litovtšenko**, **Aleksandr Basihhin**

Kontsertmeistrid: **Reet Kivari**, **Elna Kodres**, **Ülle Rebane**

Orkestri kontsertmeister: **Mati Uffert**

Osalised:

Odette ja Otilie – **Tatjana Laid**, **Inge Arro**, **Kaie Kõrb**, **Olga Tšitšerova**, **Age Oks**, **Jane Raidma**,

Larissa Sintsova, **Molly Smolen** (USA), **Marina Tširkova**

Prins Siegfried – **Tiit Härm**, **Aleksandr Basihhin**, **Andrei Ustinov**, **Viktor Fedortšenko**, **Toomas Edur**,

Meelis Pakri, **Viesturs Jansons**, **Tiit Helimets**, **Jevgeni Neff**, **Vladimir Arhangelski**,

Stanislav Jermakov, **Toomas Rätsepp**, **Ivan Kornejev** (Venemaa), **Gennadi Gorbanjovs** (Läti)

Rotbart, õel völor – **Jānis Garancis**, **Aleksander Kikinov**, **Teet Kask**, **Vladimir Kuzmin**,

Toomas Jõõger, **Aleksandr Basihhin**, **Andrei Izmestjev**, **Juri Mihhejev**, **Sergei Fedossejev**,

Ivar Eensoo, **Viesturs Jansons**

Narr – **Oleg Baranov**, **Igor Samsonnikov**, **Märt Kalbus**, **Mihhail Netšajev**, **Vitali Nikolajev**,

Eduard Bretško, **Artur Lill**, **Daniel Kirspuu**, **Priit Kripson**, **Sergei Upkin**

Valitsev printsess – **Svetlana Balojan**, **Milvi Kõnnusaar**, **Tamara Burova**, **Tatjana Laid**, **Lemme Järvi**

Printsi kasvataja – **Jüri Lass**, **Juris Žigurs**, **Juri Mihhejev**, **Jānis Garancis**

Printsi sõbrad – **Elita Erkina**, **Tatjana Laid**, **Inge Arro**, **Tatjana Bassova** [Järvi], **Tamara Burova**,

Liliana Grodnikova, **Saima Kranig**, **Olga Tšitšerova**, **Tatjana Voronina**, **Aleksandr Basihhin**,

Juri Jekimov, **Vladimir Kuzmin**, **Mihhail Netšajev**, **Inna Sõrmus**, **Dagmar Rang-Saal**, **Igor Vassin**,

Meelis Pakri, **Andrei Izmestjev**, **Vitali Nikolajev**, **Irina Härm**, **Ingrid Iter**, **Anželika Agejeva**,

Kati Ivaste, **Tuuli Vilks** [Peremees], **Margarita Klepinina** [Dombrovskaja], **Inessa Pakri**, **Eve Andre**,

Jane Raidma, **Sonja Lipponen**, **Larissa Sintsova**, **Priit Kripson**, **Dmitri Hartšenko**, **Rünno Lahesoo**,

Vjatšeslav Nikkinen, **Luana Georg**, **Vladimir Klepinin**, **Stanislav Jermakov**, **Artur Lill**,

Tiit Helimets, **Vladimir Arhangelski**, **Sergei Upkin**, **Sergei Martinovitš**, **Jevgeni Kirejev**,

Vladimir Terjohhin, **Katrin Kivimägi**

Tiit Härm, Kaie Kõrb

Hooaeg 2002/03

Esietendus 28. novembril 2002

Libreto: **Vladimir Begitšev, Vassili Geltser Tiit Härm** redaktsioonis

Lavastuses on kasutatud **Marius Petipa** ja **Lev Ivanovi** koreograafiat

Koreograaf-lavastaja: **Tiit Härm**

Muusikajuht: **Arvo Volmer**

Dirigendid: **Mihhail Gerts, Risto Joost, Aivo Välja**

Lavakujundus ja kostüümid: **Eldor Renter**

Valguskunstnik: **Airi Eras**

Lavastaja assistent: **Irina Härm**

Repetiitorid: **Elita Erkina, Tatjana Laid, Irina Härm, Juri Jekimov, Viktor Fedortšenko**

Kontsertmeistrid: **Anneli Tohver, Reet Kivari, Milena Borissevitš**

Osades:

Prints Siegfried – **Vladimir Arhangelski, Sergei Bassalajev, Linnar Looris, Vladislav Levskoi,**

Maksim Tšukarjov, Artjom Maksakov, Jonatan Davidsson

Odette / Otilie – **Marina Chirkova, Kaie Kõrb, Olga Rjabikova, Galina Lauš [Rohumaa],**

Olga Malinovskaja, Ekaterina Oleynik, Alena Shkatula

Peaminister von Rothbart – **Sergei Bassalajev, Sergei Fedossejev, Anatoli Arhangelski,**

Andrei Mihnevitš, Aleksandr Prigorovski

Printsi ema, regentprintsess – **Marina Kesler, Lemme Järvi, Tatjana Järvi, Kaire Kasetalu**

Benno – **Sergei Upkin, Linnar Looris, Vjatšeslav Nikkinen, Artjom Maksakov, Andrus Laur,**

Jonatan Davidsson, Zachary Rogers, Jonathan Hanks

2 õuepreilit – **Eve Andre [Andre-Tuga], Luana Georg, Olga Rjabikova, Heidi Kopti, Marika Muiste,**

Galina Lauš [Rohumaa], Maria Seletskaja, Nanae Maruyama, Marta Navasardyan,

Margaret Rodtšenkova, Abigail Sheppard

Orkestri solistid: viiul – **Piret Pilliroog, Toomas Bubert, Jaak Tork, Kristina Kriit, Andrus Haav,**

Maano Männi, Toomas Nestor, tšello – Henry-David Varema, Ivo Juul, Aare Tammesalu,

Raul Seppel, Mart Laas, Peeter Paemurru, Kristjan Saar, kornet – Priit Aimla, Taavi Kuntu,

Andres Peetson, harf – Eda Peäske, Saale Kivimaker [Kivimaker-Rull]

Marina Chirkova,
Vladimir Arhangelski

Legend?

Kamenka mõisas kirjutas Tšaikovski õe lastele balleti, mis kandis samuti nime „Luikede järv“. Anna (Anna von Meck, s Davõdova) meenutab, et see võis olla 1867. aasta paiku, samas kui teised lapsed mäletavad etenduse aastana 1871. Pereballeti libreto on anonüümne ega anna infot loo allikate kohta. On võimalik, et libreto kirjutas helilooja erinevate muinasjuttude põhjal ise.

Suurel laval esietendunud balleti 1877. aastal välja antud libreto tiitellehel on helilooja käega kirjutatud partituuri pealkiri „Озеро лебедей“, kuid tänaseni on kasutusel „Лебединое озеро“ (eesti keeles jääb tõlge samaks: „Luikede järv“).

Nii klaviiris kui ka esietenduse plakatil oli balleti alapealkirjaks „suur ballett“. Pärast Tšaikovski surma jäeti alapealkiri ära.

46

Esietenduse afišš, Moskva Suur Teater,
20. veebruar v.k.j (4. märts u.k.j), 1877.

ВЪ ВОЛЬШОМЪ ТЕАТРЪ.
ВЪ ВОСКРЕСЕНЬЕ, 20 ФЕВРАЛЯ,
ВЪ ПОЛЪЗУ ТАЦЦОВИЦЫ
Г-НИ КАРПАКОВОЙ 1-й,
ВЪ ПЕРВЫЙ РАЗЪ:
ЛЕБЕДИНОЕ ОЗЕРО.

Большой балетъ въ 4-хъ дѣйствіяхъ, соч. Балетмейстера г. Рейзингера.
Муз. соч. П. П. ЧАЙКОВСКАГО. Машини и электрическое освѣщеніе —
г. Вальда. Костюмы: мужскіе—г. Симоне; женскіе—г-жи Вороненко.
Обувь—г. Пироне. Парики и прическа—г. Сильвана.

ДЕКОРАЦІИ: 1-го дѣйствія—г. Шангина; 2-го дѣйствія—г. Вальда;
3-го дѣйствія—г. Грошіуса; 4-го дѣйствія—г. Вальда.

БУДУТЪ ИГРАТЬ РО.Ш:

Одеты г-жа КАРПАКОВА 1; Принцессы г-жа Николаева 1-я; Припца—
Г. Гиллертъ 2, Баніо—Г. Никитинъ, Фоль-Ротбарда г. Саколовъ;
Вольганга г. Ваниеръ, Фоль-Штейна г. Рейнгаузенъ.

Соло на скрипкѣ исполнитъ г. Герберъ.

НАЧАЛО ВЪ 7 1/4 ЧАСОВЪ.

Билеты можно получить съ 9 часовъ утра, съ вѣснѣ Большаго театра.

26. aprillil 1877 tegi debüüdi Odette'i/Ottilienena vene priimabaleriin Anna Sobešenskaja. Talle ei meeldinud ei lavastus, Reisingeri koreograafia ega muusika. Ta sõitis Peterburi ja tellis Marius Petipalt *pas de deux*, millega asendada kolmanda vaatuse *grand pas*. Tol ajal oli üsna tavaline, et esitantsija palus lisada balletile mõni *pas* või variatsioon, millest sai tantsijanna omand. Petipa tuli Sobešenskajale vastu ning seadis *pas de deux* Ludwig Minkuse muusikale. Tegemist oli klassikalise *pas de deux*'ga: lühike *entrée*, *grand adage*, variatsioon ja *coda*. Kui Tšaikovski sellest teada sai, tõusis skandaal. „Olgu ballett hea või halb, kuid ainult mina olen vastutav selle muusika eest!“ Seejärel nõustus ta kirjutama Sobešenskajale uue *pas de deux*, kuid baleriin oli pirtsakas: ta ei kavatsenudki tantsida uut *pas*'d Tšaikovski muusikale. Pealegi ei olnud tal aega sõita Peterburi, et lasta Petipal uuele muusikale uus tantsuseade teha. Tšaikovski lubas kirjutada muusika, mis vastaks Minkuse muusikale sellisel määral, et Petipa koreograafiat ei peaks samu võrragi muutma ja nipsakas priimabaleriin ei peaks isegi uue muusika järgi proovi tegema. Sobešenskaja jäi Tšaikovski kirjutatuga niivõrd rahule, et palus tal kirjutada veel ühe variatsiooni. Tšaikovski nõustus. 1953. aastani arvati, et jutuks olnud *pas de deux* on kadunud, kuid muusika avastas Moskva Suure Teatri repetiitor, kui arhiivist võeti välja Adolphe Adami balleti „Korsaar“ (1858) parituur koreograaf Aleksandr Gorski redaktsioonis. Gorski kasutas lugu balleti 1912. aastal toimunud taaslavastuses. 1960. aastal lõi George Balanchine muusikale koreograafia baleriin Violette Verdy jaoks.

Anna Sobešenskaja Odette'i rollis, 1877.

Fotod proovidest

Keskel Jonatan Davidsson, vasakult Giulia Paganelli, Elisabetta Formento, Marika Muiste, Ksenia Seletskaja, Svetlana Danilova

Alena Shkatula, Denis Klimuk

Nadežda Antipenko, Triinu Leppik-Upkin

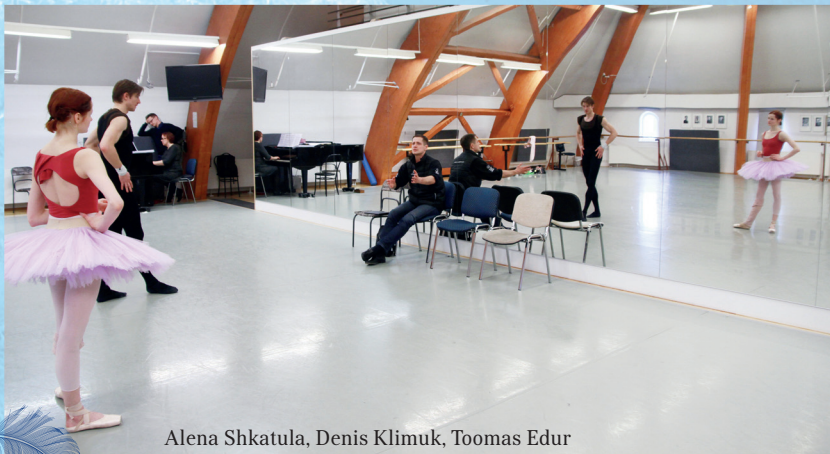
Alena Shkatula

Denis Klimuk, Alena Shkatula

Giulia Paganelli, Ksenia Seletskaja, Svetlana Pavlova, Elisabetta Formento, Marika Muiste

Alena Shkatula, Denis Klimuk, Toomas Edur

Venemaa üks tuntumaid staare, Peterburi Maria teatri priimabaleriin Uljana Lopatkina külastas Eestit. „Luikede järve“ esisolistidel Alena Shkatulal ja Denis Klimukil oli harukordne võimalus osaleda tema meistriklassis.

Vasakult: Denis Klimuk, Uljana Lopatkina, Alena Shkatula, Toomas Edur.

Kavaraamatu koostaja /
Compiler of the programme book
Liina Viru

Kavaraamatu toimetaja /
Editor of the programme book
Maarja Kindel

Kavaraamatu kujundaja /
Designer of the programme book
Reili Evart

Fotod / Photos
Liina Viru, Taavi Luhamaa, Reili Evart

Esikaane foto / Front cover photo
Taavi Luhamaa

© Rahvuskooper Estonia, 2016

Kuldsponsor

Peasponsorid

Toetajad ja koostööpartnerid

